

Cilt/Volume 4

Sayı/Number 1

Mayıs/May 2023

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Teacher Education and Instruction

e-ISSN: 2718-0654

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Öğretmen Eğitimi ve Öğretim Teacher Education and Instruction

e-ISSN: 2718-0654

Cilt 4 **Sayı** 1 **Mayıs** 2023
Volume **Number** **May**

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jnate>

Dergi İmtiyaz Sahibi-Enstitü Adına / Owner of Publication

Prof. Dr. Hüseyin ARAK - Enstitü Müdürü

Dizinler / Indexes

Türk Eğitim İndeksi

Index Copernicus

Cite Factor

Google Scholar

ASOS İndeks

İletişim / Contact

E-posta / E-mail: eruebildergi@gmail.com

Telefon / Phone: +903524379339

Faks / Fax: +903524379340

Erciyes Üniversitesi, Nuri ve Zekiye Has Enstitüler Binası, Zemin Kat Talas Yolu, Kayseri

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Editörler / Editors

Dr. Mehmet Emin ÖZTÜRK

Dr. Naime ELCAN KAYNAK

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Asena AYVAZ CAN, *Erciyes Üniversitesi (Sınıf Öğretmenliği)*

Dr. Aslı SAYLAN KIRMIZIGÜL, *Erciyes Üniversitesi (Fen Bilimleri Eğitimi)*

Dr. Ayşenur GÜNDÜZ, *Erciyes Üniversitesi (Okul Öncesi Eğitimi)*

Dr. Dilay AKGÜN GİRAY, *Süleyman Demirel Üniversitesi (Özel Eğitim)*

Dr. Emine YAVUZ, *Erciyes Üniversitesi (Eğitim Bilimleri)*

Dr. Emre TOPRAK, *Erciyes Üniversitesi (Eğitim Bilimleri)*

Dr. Galip ÖNER, *Erciyes Üniversitesi (Sosyal Bilimler Eğitimi)*

Dr. Gürkan MORALI, *Erciyes Üniversitesi (Türkçe Eğitimi)*

Dr. Merve KIRNAP DÖNMEZ, *Erciyes Üniversitesi (Matematik Eğitimi)*

Dr. Ufuk GİRGİN, *Erciyes Üniversitesi (Yabancı Diller Eğitimi)*

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Semih ZEKA (Türkçe dil editörü)

Dr. Hale ORTAKÖYLÜOĞLU (İngilizce dil editörü)

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Dr. Emine YAVUZ

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Arş. Gör. Güzidenur YOLCU

Sekreteryaya / Secretary

Arş. Gör. Y. Büşra YÜKSEL AYKANAT

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yayın-Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board (1)

Dr. Aaron OSAFO-ACQUAH, *University of Cape Coast, GANA*

Dr. Ahmet YAMAÇ, *Erciyes Üniversitesi*

Dr. Aimee FRIER, *Florida State University, ABD*

Dr. Aisha YANCEY HOLMES, *University of South Florida St. Petersburg, ABD*

Dr. Ali GÖK, *Mersin Üniversitesi*

Dr. Alpaslan GÖZLER, *Erciyes Üniversitesi*

Dr. Brenda WALKER, *University of South Florida St. Petersburg, ABD*

Dr. Crista BANKS, *University of North Texas, ABD*

Dr. Danie ROBERTS-DAHM, *University of Massachusetts Boston, ABD*

Dr. Denise DONAHUE, *Murray State University, ABD*

Dr. Eraldine WILLIAMS-SHAKESPEARE, *University of Technology, Jamaika*

Dr. Gülsüm AKYOL, *Aksaray Üniversitesi*

Dr. Gülsüm GÖK, *Mersin Üniversitesi*

Dr. Halis SAKIZ, *Mardin Artuklu Üniversitesi*

Dr. Haifa AL-SAYYARİ, *King Saud University, Suudi Arabistan*

Dr. Havva YAMAK, *Gazi Üniversitesi*

Dr. İlyas KARADENİZ, *Siirt Üniversitesi*

Dr. Jhon CUESTA, *West Virginia University, ABD*

Dr. Kader BİLİCAN, *Kırıkkale Üniversitesi*

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yayın-Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board (2)

Dr. Kemal AFACAN, *Artvin Çoruh Üniversitesi*

Dr. Kibar GÜL, *Nevşehir Üniversitesi*

Dr. Lutfi ÖZTÜRK, *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı*

Dr. Mahmut Sami KILIÇ, *Kastamonu Üniversitesi*

Dr. Metin BEŞALTI, *Artvin Çoruh Üniversitesi*

Dr. Monica GONZALEZ SMITH, *University of Hawai'i at Manoa, ABD*

Dr. Mustafa HAMALOSMANOĞLU, *Erciyes Üniversitesi*

Dr. Mustafa KARNAS, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi*

Dr. Mustafa ÖZTÜRK, *Erciyes Üniversitesi*

Dr. Naim UZUN, *Aksaray Üniversitesi*

Dr. Nusret KAVAK, *Gazi Üniversitesi*

Dr. Onur Emre KOCAÖZ, *Aksaray Üniversitesi*

Dr. Özgül KELEŞ, *Aksaray Üniversitesi*

Dr. Rebecca BURNS, *University of North Florida, ABD*

Dr. Sümeyye DERİN, *Sakarya Üniversitesi*

Dr. Tyler HICKS, *University Of Kansas, ABD*

Dr. Victoria ADAMS DAMJANOVIC, *University of South Florida, ABD*

Dr. Zeynep KÖYLÜ, *University of Basel, İsviçre*

Dr. Zorka KARANXHA, *University of South Florida, ABD*

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Öğretmen Eğitimi ve Öğretim Teacher Education and Instruction

Dergi öğretmen eğitimi ve öğretimle ilgili tüm alanlardan bilimsel çalışmalarını yayınlamaktadır.

Dergi yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir.

Dergi ücretsiz ve açık erişimlidir.

The journal publishes scientific studies from all fields related to teacher education and teaching.

The journal is a peer-reviewed journal published twice a year.

The journal is free and open access.

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Current Issue¹

Dr. İhsan TOPCU, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*

Dr. Kürşad YILMAZ, *Dumlupınar Üniversitesi*

Dr. Murat Bayram YILAR, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Dr. Oksana MANOLOVA YALÇIN, *Erciyes Üniversitesi*

Dr. Özlem KAF, *Çukurova Üniversitesi*

Dr. Selda ŞAN, *Ege Üniversitesi*

Dr. Sezgin ELBAY, *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı*

Dr. Vedat AKTEPE, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*

¹ Listede yer alan hakemler, makalelere verdikleri kararlardan bağımsız olarak listeye eklenmiştir.

ÖĞRETMEN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM

Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

İçindekiler | Contents

Araştırma Makalesi | Research Article

	Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vergi Okuryazarlığının İncelenmesi
1-17	Examining Tax Literacy in Social Studies Textbooks Ali YALÇIN & Ahmet SAĞLAMGÖNCÜ
	Okul Yöneticilerinin Zorunlu Rotasyonu Üzerine Hazırlanmış Akademik
18-30	Makalelerin İncelenmesi Review of Academic Articles on Compulsory Rotation of School Administrators Alpaslan GÖZLER, Zehra MENGÜÇ, Sevda GÜZEL, Yasemin BABADAĞI
	Hayat Bilgisi Dersi ile İlgili Yapılmış Çalışmaların İçerik Analizi
31-45	Content Analysis of Studies on Life Sciences Course Gülnur Candan HAMURCU & Maya AKMYRADOVA

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vergi Okuryazarlığının İncelenmesi

Ali YALÇIN, Ahmet SAĞLAMGÖNCÜ
Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZ

Vergi okuryazarlığı, finansal okuryazarlığın boyutlarından biri olarak sosyal bilgiler dersinin kapsamına girmektedir. Vergi okuryazarı bireyler, vergi bilincine sahip olup verginin bir ülkenin gelişmesindeki önemini bilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler, kendi vatandaşlarından etkili birer vergi okuryazarı olmalarını istemektedir. Öğrencilerin vergi okuryazarı bireyler olarak yetişmelerini amaçlayan derslerden biri de Sosyal Bilgilerdir. Bu araştırmanın temel amacı sosyal bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığının incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ve 2018-2022 yılları arasında okullarda kullanılan Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarıdır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında vergi isminin geçtiği bir tane kazanım bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler 4, 5 ve 6. sınıfta vergi belgesi ile vergi bilincine yönelik kavramlar; 7. sınıf ders kitabında ise tarihsel vergi kavramları ön plandadır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (4-7) vergi okuryazarlığı kapsamında bulunan konuların finansal okuryazarlık içerikleri ile doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmada incelenen tüm Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan görsellerin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, vergi okuryazarlığı, ders kitapları.

Gönderim: 19.08.2022

Kabul: 23.01.2023

Yayımlanma: 31.05.2023

Sorumlu Yazar:

Ali Yalçın

aliylcnn77@gmail.com

Önerilen Atıf (Suggested Citation):

Yalçın, A., & Sağlamgöncü, A. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığının incelenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim*, 4(1), 1-17. <https://doi.org/10.55661/jnate.1164015>

Examining Tax Literacy in Social Studies Textbooks

Ali YALÇIN, Ahmet SAĞLAMGÖNCÜ
Ministry of National Education

ABSTRACT

Tax literacy is included in the social studies course as one of the dimensions of financial literacy. Tax literate individuals have tax awareness and know the importance of tax in the development of a country. For this reason, developed countries want their citizens to be effective tax literate. One of the courses aimed at raising students as tax literate individuals is social studies. The main purpose of this research is to examine tax literacy in social studies textbooks. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. The textbooks examined within the scope of the research are the 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks approved by the Ministry of National Education and used in schools between 2018-2022. The data obtained in the research were analyzed by content analysis. According to the results of the research, there is one achievement in the social studies 6th grade textbook, in which the name of tax is mentioned. Social studies 4th, 5th and 6th grades with tax certificate and tax awareness concepts; In the 7th grade textbook, historical tax concepts are at the forefront. It is seen that the subjects within the scope of tax literacy in social studies textbooks (4-7) are directly related to the contents of financial literacy. In addition, it was concluded that the visuals included in the scope of tax literacy in all social studies textbooks examined in the research should be developed. Various suggestions were presented according to the results obtained in the research.

Keywords: Social studies, tax literacy, textbooks.

Received: 19.08.2022

Accepted: 23.01.2023

Published: 31.05.2023

Corresponding Author:

Ali Yalçın

aliylcnn77@gmail.com

GİRİŞ

Sosyal Bilgiler dersi bir ülkenin yetiştirmek istediği insan özellikleriyle doğrudan ilişkili olan bir derstir. Etkili vatandaş yetiştirme amacı olan sosyal bilgiler dersinde etkili vatandaşların özellikleri dersin içeriğini oluşturmaktadır (Deveci, 2018). Bireylerin 21. yüzyılda yaşanan bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmeler doğrultusunda etkili vatandaş olarak yetişebilmeleri için kazanmaları gereken beceriler içerisinde bulunan yeni okuryazarlık becerileri (Koçoğlu, Aydemir & Yiğen, 2021) Sosyal Bilgiler dersinin önemli araştırma konularındandır.

Yeni okuryazarlıklar bireyin gündelik yaşamında karşılaştığı sembollere, nesnelere ve olaylara yönelik anlam oluşturabilmesi ile ilgili becerilerdir (Kurudayıoğlu & Tüzel, 2010). Bireyin anlamlandırmasına ve tanımlamasına dayanan bu yeni okuryazarlıkların geniş bir kapsamı bulunmaktadır. Yeni okuryazarlıklardan kimileri medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, teknoloji okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, politik okuryazarlık, tarih okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, coğrafya okuryazarlığı, ekonomi okuryazarlığı ve vergi okuryazarlığı biçimindedir (Çakmak & Bulut, 2019). Bu okuryazarlıkların kapsamı geniş olsa da kendi aralarında kimi yönlerden çeşitli bağlar vardır. Örneğin, diğer okuryazarlıklara göre çok daha yeni olan vergi okuryazarlığı (Yılar & Akdağ, 2017), finansal okuryazarlığın boyutlarından biridir (Akhan, 2013; Güvenç, 2017; Bakırtaş & Atılğan Yaşa, 2020; Moučková & Vitek, 2018). Nitekim 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda öğrencilere kazandırılması gereken becerilerden biri de finansal okuryazarlıktır. Bu bağlamda, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde finansal okuryazarlık becerisi kazanabilmeleri için iyi birer vergi okuryazarı olmaları sağlanmalıdır (Yıldırım & Ortak, 2021).

Vergi, kişilerden veya kurumlardan kamu hizmetlerinin sağlanması için devlet tarafından resmi olarak alınan paradır (De Clercq, 2021; Özen, Altunoğlu & Öztornacı, 2016). Vergi okuryazarlığı ise bireyin vergilendirmeye yönelik kanunlar ile belirtilen birtakım sorumluluklarının farkında olması, bu sorumluluklarını yerine getirmesi ve vergilendirmeye yönelik riskleri finansal yaşamında değerlendirmesi biçiminde tanımlanabilir (Cvrilje, 2015, s. 158). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)'nin 73. maddesine göre herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Bu bağlamda vergi vermek, vatandaşlık görev ve sorumluluklarından biridir. Sosyal Bilgiler dersi de ilkökul ve ortaokulda vatandaşlık eğitimini üstlenen temel derslerden biri olduğundan (Çalışkan & Uzunkol, 2018, s. 15) bu derste vergi okuryazarlığı kapsamına giren konular ele alınmalıdır.

Vergi okuryazarlığının kapsamı, vergilendirmenin ve vergi türlerinin ne olduğu, verginin hangi amaçla toplandığı, vergi düzeyinin nasıl belirlendiği, beyannamenin nasıl verileceği gibi vergiyi oluşturan birtakım unsurlar ile ilgili olan bilgi ve becerilerden oluşmaktadır (Bakırtaş & Atılğan Yaşa, 2020; Teyyare, 2018). Vergi okuryazarlığının kapsamını oluşturan bu bilgi ve beceriler, bireyde vergi bilincinin oluşması ve vergi yükümlülüklerini yerine getirmesi ile ilgilidir (Bornman & Wassermann, 2018). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan verginin anlamı, önemi ve gerekliliği ile ilgili temel düzeyde bilgi ve beceriler kazandırılmalıdır (Yılar & Akdağ, 2017). Vergi okuryazarlığı, aynı zamanda dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı ile de ilişkilidir. Örneğin, vergi bilincine sahip bir vatandaşın vergi ödeviyle ilgili televizyondan Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından alınan güncel bir kararı takip etmesi medya okuryazarlığı becerisini, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın online adresine girip vergisini ödemesi ise dijital okuryazarlık becerisini kullandığını göstermektedir (Yılar & Akdağ, 2017).

Toplumda bireylerin vergi okuryazarlığı becerisi kazanmaları, kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesine, vergi kültürünün ve farkındalığının oluşmasına ve devletin gelirinin artmasına katkı sağlamaktadır (Yelman, 2021; Yılar & Akdağ, 2017). Nitekim vergiler, bir toplumda kamu gelirlerinin oldukça önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Yardımcıoğlu, Akpınar & Günay, 2015). Toplumda vatandaşların iyi birer vergi okuryazarı olmaları, devletin hem kalkınmasına (Yılar & Akdağ, 2017) hem de topluma etkili bir biçimde hizmet sunmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, bireylerin vergi okuryazarı olarak yetiştirilmeleri önemlidir. Vergi okuryazarlığının kazanılmasında eğitimin önemli bir rolü vardır (Demir & Çiğerci, 2016; Taytak, 2010).

Vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan kazanımlar, bireylere küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır. İlkokul ve ortaokul basamaklarında bireylere vergi okuryazarlığı becerisinin

kazandırılabilmesi en önemli ders, Sosyal Bilgilerdir (Yılar & Akdağ, 2017). Bunun için de Sosyal Bilgiler dersinin öğretme-öğrenme sürecinde, öğrencilere vergi okuryazarlığı becerilerini kazandırmak için çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmelidir (Yıldırım & Ortak, 2021).

Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere vergi okuryazarlığı becerisi kazandırabilmek için bu ders ile vergi okuryazarlığı arasındaki ilişki sağlanmalı ve ders kitapları vergi okuryazarlığı bağlamında incelenmelidir. Alanyazında Sosyal Bilgiler dersi ile vergi okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi sağlayan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Ogle, Klepm & McBride, 2007; Singer, 2003; Yılar & Akdağ, 2017). Ayrıca alanyazında Sosyal Bilgiler ders kitaplarının vergi okuryazarlığı bağlamında değerlendirildiği çalışmaların çok az sayıda olduğu görülmektedir (Yılar & Çam, 2020).

Ders kitapları, vergi okuyazarı vatandaş yetiştirmek için oldukça önemli bir araçtır (Yılar & Çam, 2020). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının vergi okuryazarlığı kapsamında değerlendirilmesi bu konudaki eksikliklerin belirlenmesi ve ilerleyen yıllarda yayımlanacak ders kitaplarının iyileştirilmesi bakımından önemlidir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarının vergi okuryazarlığı bağlamında incelenmesinin Sosyal Bilgiler dersi ile vergi okuryazarlığı arasındaki ilişkinin güçlenmesine ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığına ilişkin farkındalık kazanılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın temel amacı, 2018-2022 yıllarında kullanılan Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının vergi okuryazarlığına yer verilmesi bakımından incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili;

1. Konuların ünitelere göre dağılımı nasıldır?
2. Kullanılan kavramlar nelerdir?
3. Kullanılan görsel öğeler nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, geçerlik ve güvenilirliğe yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının vergi okuryazarlığı bakımından incelenmesini amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Böylece Sosyal Bilgiler ders kitapları vergi okuryazarlığı kapsamında ayrıntılı ve sistematik bir biçimde analiz edilmiştir.

Araştırmada İncelenen Dokümanlar

Araştırmanın dokümanlarını, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ve 2018-2022 yıllarında kullanılan Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarına ilişkin bilgiler aşağıda yer alan Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırmada incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ilişkin bilgiler

Düzey	Sınıf	Yazarlar	Editörler	Yayın yılı	Yayınevi
İlkokul	4. sınıf	Sami Tüysüz	-	2020	Tuna
	5. sınıf	Ömer Faruk Evirgen Jülide Özkan Suna Öztürk	Süleyman Elmacı Adnan Altun Adem Beldağ	2020	MEB
Ortaokul	6. sınıf	Erhan Şahin	-	2020	Anadol
	7. sınıf	Gökhan Gültekin Murat Akpınar Mustafa Nohutçu Pınar Özerdoğan Seher Aygün	Mehmet Ali Kapar Erol Yüksel Murat Akpınar	2019	MEB

Tablo 1'e göre araştırma kapsamında incelenen Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabı 2020 yılında Tuna Yayıncılık tarafından; Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabı 2020 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından; Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı ise 2019 yılında Anadolu Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 yılında yayımlanmıştır. Bu kitaplar, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu başkanlığının izni ile 5 yıl süreyle kullanımda olan kitaplar olduğu için basım yılları ve yayınevleri farklılık göstermiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu bağlamda ulaşılan veriler kodlanmış ve temalandırılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırmada dokümanlar, içerik analizi ile çözümlenirken izlenen adımlar şu biçimdedir:

Şekil 1. İçerik analizi aşamaları

Kaynakların temin edilmesi: Araştırmada ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı genel ağ sitesinde Sosyal Bilgiler ders kitapları elektronik formatta bilgisayara kaydedilmiştir. Daha sonra bu kitaplar sınıf düzeyine göre sıralanmıştır.

Kodlamaların yapılması: Araştırmada kapsamından incelenen tüm Sosyal Bilgiler ders kitapları vergi okuryazarlığı bağlamında belirli ölçütlere göre incelenmiştir. Öncelikle alanyazında vergi okuryazarlığı ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Böylece vergi okuryazarlığına yönelik derinlemesine bir anlayış oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan metin ve görseller vergi okuryazarlığı bağlamında detaylı biçimde incelenerek kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Kodlama işlemi, iki sosyal bilgiler alan uzmanı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kategorilerin oluşturulması: Araştırmada elde edilen kodlar bir araya getirilmiş ve düzenlenerek kategorileştirilmiştir. Son olarak oluşturulan kategoriler ise tablolaştırılmıştır.

Yorumlama yapılması: Bu aşamada tablolar tekrar incelenmiş ve tabloda sunulan veriler yorumlanmıştır.

İnandırıcılık

Çalışmanın inandırıcılığını sağlamak için ders kitapları ilk olarak araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Böylece araştırmacılar tarafından ders kitaplarının vergi okuryazarlığı bakımından ön incelemesi yapılmıştır. Ön incelemede araştırmacılar ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamına giren yerleri not almışlardır. Araştırmacılar aldıkları notları birbirleriyle paylaşmışlardır. Böylece ders kitaplarında vergi okuryazarlığına ilişkin ilk anlayış geliştirilmiştir. İlk incelemenin ardından araştırmacılar araştırmanın anlaşılır olması için ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili incelemenin her sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre yapılmasına ve ders kitaplarında yer alan görsellerin de incelenmesine karar vermişlerdir. Araştırmacılar tarafından araştırmanın anlaşılabilirliğini sağlamak için ders kitaplarına yönelik ikinci inceleme, ders kitaplarındaki öğrenme alanlarına göre yapılmıştır. Bu incelemede ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan

kavramlar ve görseller ortaya çıkarılmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılan ikinci inceleme sonuçları da karşılaştırılmıştır. Araştırmacıların incelemelerinde örtüşmeyen veriler ise tekrar incelenmiştir. Farklılıklar üzerinde uzlaşma sağlanmasının ardından araştırmacılar verileri kodlamış ve temalandırılmıştır. Farklılıklar üzerinde ise tartışılarak görüş birliğine varılmıştır.

Araştırmanın inandırıcılığı sağlamak için ayrıca doğrudan alıntılama stratejisinden yararlanılmıştır. Böylece araştırmada incelenen ders kitaplarından vergi okuryazarlığı bağlamında yer alan metinlerden doğrudan alıntılar sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde doküman incelemesi sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili konuların ünitelere göre dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili konuların ünitelere göre dağılımı

Sınıf Düzeyi	Ünite	Konu	
4. Sınıf	Üretimden Tüketime	Belgemizi alalım	
		Bilinçli tüketici olalım	
		Ayağımızı yorganımıza göre uzatalım	
5. Sınıf	Üretimden Tüketime	Haklarımı kullanıyorum	
		Vergimi ödüyorum	
6. Sınıf	Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	Nitelikli insan gücü	
		Türkiye’nin beşerî coğrafya özellikleri	
	Yeryüzünde Yaşam	Telif ve patent hakkı	
	Bilim ve Teknoloji Hayatımızda	Avrupa’da uyanış	
7. Sınıf	Kültür ve Miras	Değişen dünyada değişen Osmanlı	
		Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Topraktan üretir toprağı yönetiriz
		Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Dijital teknoloji çağındayız

Tablo 2’ye göre Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında vergi okuryazarlığına ilişkin içeriklere daha çok üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanındaki ünitelerde yer verilmiştir. Bu üniteler içerisinde yer alan vergi konuları şunlardır: Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında *belgemizi alalım*, 5. sınıf ders kitabında *haklarımı kullanıyorum* ve 6. sınıf ders kitabında *vergimi ödüyorum* isimli konular doğrudan vergi okuryazarlığı kapsamındadır. Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında ise kültür ve miras öğrenme alanında yer alan “*Avrupa’da uyanış, Değişen dünyada değişen Osmanlı,*” konuları ile üretim, dağıtım ve tüketim ünitelerinden “*Topraktan üretir toprağı yönetiriz, dijital teknoloji çağındayız*” adlı konuların içerisinde yer alan tarihsel vergi kavramlarının (*Miri arazi, ikta, lonca*) vergi okuryazarlığı kapsamında yer aldığı söylenebilir.

Bu açıklamalar ışığında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (4-7) vergi okuryazarlığı ile ilgili konuların, finansal okuryazarlık içerikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Burada dikkat çeken nokta vergi konu ve kavramların, ağırlıklı olarak üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanıyla sınırlı olmasıdır. Fakat Sosyal Bilgiler ders kitapları detaylı incelendiğinde, insanlar, yerler ve çevreler; bilim, teknoloji ve toplum, kültür ve miras adlı öğrenme alanında bulunan konuların vergi okuryazarlık konularıyla ilişkilendirilebilir. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde vergi konuları, diğer sınıf düzeylerine göre daha fazla olduğu ve “*vergimi ödüyorum*” ismiyle bir konu başlığının da olması konunun önemi açısından dikkat çekicidir. Eğitim konusunda nitelikli bireyler, ülke ekonomisinin gelişmesine önemli katkıları vardır. Aynı zamanda nitelikli bireyler, vergi okuryazarlık becerilerine de sahiptir.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, öğrencilerin geçmişte vergi yüzünde birtakım savaş ve iç isyanların olduğunu öğrendikten sonra devletin devamlılığı, gelişmesi açısından vergi vermenin ne kadar önemli olduğunu daha iyi kavrayabilir. 7. Sınıfta dikkat çekici başka bir konu, üretim, dağıtım ve tüketim arasındaki meydana getirdiği değişimle bilinen “*dijital teknoloji çağındayız*” adlı konudur. Bu konunun vergi okuryazarlıkla ilişkilendirilmesinin sebebi günümüzde vergi okuryazarlık becerilerine sahip bireyler, vergilerini öderken e-vergi, interaktif vergi uygulaması, çevrimiçi vergi, Gelir İdaresi Başkanlığı genel ağ sitesi gibi dijital teknolojilerden aktif bir şekilde yararlanabilir. Bu nedenle bu kazanım, öğrencilere kazandırıldığı zaman, vergi okuryazarlık ile ilgili dijital örneklerle desteklenebilir ve böylece öğrencilerin vergi okuryazarlık becerileri gelişebilir.

Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili kavramsal bulgular

Tablo 3’te. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili kavramsal veriler sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığına uygun kavramsal veriler

Tema	Kavramlar	4 sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Vergi belgesi	Fiş	✓	✓	✓	-
	Fatura	✓	✓	✓	-
	Garanti belgesi	✓	✓	✓	-
	Ürün etiketleri	✓	✓	✓	-
	Kullanım kılavuzu	-	✓	✓	-
	Yazar kasa	✓	-	-	-
	Damga	✓	-	-	-
Vergi bilinci	Bilinçli tüketici	✓	✓	-	-
	Aile bütçesi	✓	✓	-	-
	İhtiyaçlar	✓	✓	✓	-
	Üretim	✓	✓	✓	-
	Tüketim	✓	✓	✓	-
	Tasarruf	✓	✓	✓	-
	İsraf	✓	-	-	-
	Gelir ve gider tablosu	✓	-	-	-
	Finansal okuryazarlık	✓	-	-	-
	Hukuki yükümlülük	Sorumluluk	✓	✓	✓
Haklar		-	✓	✓	-
Kamu hizmeti		-	-	✓	-
Vergi		✓	✓	✓	✓
KDV (Katma değer vergisi)		-	-	✓	-
Türkiye Standartlar Enstitüsü (TSE)		✓	-	-	-
Tüketici Hakem Heyeti		✓	✓	✓	-
Tüketici Bilgi Sistemi		-	✓	✓	-
Ticaret Bakanlığı		-	✓	✓	-
Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü		-	✓	✓	-
Tüketici Hakları Derneği	-	✓	✓	-	
Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)	-	-	✓	-	
Tarihsel arka plan	Feodalite	-	-	-	✓
	Derebeylik	-	-	-	✓
	Serf	-	-	-	✓
	İkta	-	-	-	✓

Miri arazi	-	-	-	✓
Vergi geliri	✓	✓	✓	✓
Tımar sistemi	-	-	-	✓
Dirlik	-	-	-	✓
Aşar vergisi	-	-	-	✓
Türkiye İktisat Kongresi	-	-	-	✓
Ahilik	-	-	-	✓
Lonca teşkilatı	-	-	-	✓
Tanzimat Fermanı	-	-	-	✓

Tablo 3'e göre Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan kavramsal veriler ile ilgili *vergi belgesi*, *vergi bilinci*, *hukuki yükümlülük* ve *tarihsel arka plan* biçiminde dört tema oluşmuştur. Bu temalardan *vergi belgesi* teması içerisinde yer alan fiş, fatura ve garanti belgesi kodları; *Vergi bilinci* temasında yer alan ihtiyaçlar, üretim, tüketim ve tasarruf kodları 4, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında ön plandadır. *Hukuki yükümlülük* temasında bulunan sorumluluk, haklar, vergi, tüketici hakem heyeti, ticaret bilgi sistemi, ticaret bakanlığı, piyasa gözetimi genel müdürlüğü ve tüketici hakları derneği isimli bulgular, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında ön plandadır. *Tarihsel arka plan* temasında ise iktâ, miri arazi, vergi geliri, tımar sistemi, dirlik, aşar vergisi, Türkiye iktisat kongresi, ahilik, lonca teşkilatı ve Tanzimat Fermanı adlı bulgular, 7. sınıf ders kitaplarında ön plana çıkmıştır.

Tablo 3'e göre özellikle Sosyal Bilgiler 4 ve 5. sınıf ders kitabında finans konularının içerisinde temel düzeyde vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan konulara yer verildiği görülmektedir.

Aşağıda Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu değerlendirilen örnek bir metinden alıntı sunulmuştur:

“Alışverişlerden sonra fiş veya fatura almak bir vatandaşlık görevidir. Çünkü satın aldığımız ürünler için ödediğimiz paranın bir bölümünü vergiler oluşturur. Bu vergilerin devletimizin hazinesine ulaşabilmesi biz vatandaşların fiş veya fatura istemesiyle mümkündür. Çünkü alışveriş sonrasında alacağımız belgenin üzerindeki miktar, yazar kasa aracılığıyla kayıtlara geçer. Devlet de bu kayıtlar üzerinden vergi toplar. Fiş veya fatura alınmadığında ise satış işlemi kayıtlara geçmez. Bu da devlete ödenmesi gereken paranın satıcının kasasında kalması ve vergi gelirlerinin azalması anlamına gelir.” (Tüysüz, 2020, s. 136).

Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabından alınan bu metinde öğrencilere vergi vermenin önemine, vergi bilincine ve vergi farkındalığı oluşturmaya yönelik temel bilgiler sunulmuştur.

Aşağıda Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabından vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu belirlenen metinlerden bir örnek alıntı sunulmuştur:

“Bir tüketici olarak bazı sorunlar yaşadığımızda başvurmamız gereken birçok yer var. Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri, Tüketici Mahkemeleri, Ticaret Bakanlığı'nın Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü 175 Alo Tüketici hattı, Tüketici Bilgi Sistemi (<https://tuketici.ticaret.gov.tr>), tüketicinin korunmasına yönelik faaliyet gösteren dernek ve vakıflar.” (Evirgen, Özkan & Öztürk, 2020).

Yukarıda 5. sınıf ders kitabından sunulan örnek metin, vergi okuryazarlığı bakımından incelendiğinde tüketici haklarını korumaya yönelik olduğu görülmektedir. Ancak vergi okuryazarlığı bağlamında tüketicinin ödediği ücretin bir kısmının devlete vergi geliri olarak ödendiği ifade edilmemiştir.

Aşağıda Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabına göre vergi okuryazarlığı içeriklerine uygun metinlerden örneklere yer verilmiştir.

“Yaşadığımız çağda devletin sunması gereken kamu hizmetlerinin türü ve sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak kamu giderleri de artmaktadır. Ancak kamu hizmetlerini karşılayacak mali kaynaklar sınırlıdır. Bu nedenle devlet, kamu hizmetlerinin sağlanması amacıyla kişilerden ve kurumlardan vergi alır. Devletin, kişilerden ve kurumlardan kamu

hizmetlerinin finansmanını karşılamak üzere yasal olarak aldığı paraya vergi denir. Vergi alma hakkı yalnızca devlete aittir. Anayasamızın 73. Maddesine göre herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.” (Şahin, 2019, s. 183).

“Vergi ödemek bir vatandaşlık görevidir. Toplumda vergi bilinci ne kadar arttırılırsa devletin gücü ve insanlara sağlayacağı hizmet olanağı da o kadar artar.” (Şahin, 2019, s. 183).

“Devletin vatandaşlarına sunduğu yol, su, elektrik, eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik gibi hizmetlerin maliyetlerinin karşılanabilmesi için vergi ödenmesi gerekir. Bunu yapmak her vatandaşın görevi ve sorumluluğudur. Devlet, topladığı vergi sayesinde çeşitli alanlarda yatırımlar yapar. Yapılan yatırımlar insanlara istihdam olanağı sağlar. Ülkemizin gelişmesi ve kalkınması için vergimizi düzenli olarak ödemeliyiz.” (Şahin, 2019, s. 184).

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında vatandaşların görev ve sorumluluk bilincinin gelişmesine katkı sağlamak ve vergi vermenin önemini ve duyarlılığını arttırmak vergi okuryazarlığı kapsamında bulunan özdeyişler de bulunmaktadır:

1. Çiçekler ilgi, çocuklar sevgi, ülkeler vergi ile büyür.
2. Hizmet istiyorsan devletten, vermelisin vergini yürekte.
3. Bayrak bağımsızlığımızın, vergi varlığımızın kanıtıdır. (Şahin, 2019, s. 184).

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında yer alan metinde vergi vermenin bir sorumluluk olduğu ve devletin vatandaşlarına etkili hizmet sunabilmesinde vergi gelirlinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda 6.sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan özdeyişlere yer verilmiştir.

Aşağıda Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu belirlenen metinlerden örnekler, alıntı biçiminde sunulmuştur:

“Selçuklu Devleti konargöçer Türkmenlere askerî hizmetleri karşılığında arazi dağıtımını yapmış ve bu arazilere ait vergiler toplanması işini askerlere bırakmıştı” (Gültekin & diğerleri, 2019, s. 160).

“Kurulduğu dönemde fethettiği yerlerde derebeylik sistemi ile karşılaşan Osmanlı Devleti derebeylik yerine Tımar Sistemi uygulamıştır. Osmanlı padişahları fethedilen toprakların bir kısmının mülkiyetini devlete bırakmıştır. Devlete ait bu toprakların da işletme hakkını halka vermiştir. Böylece Mirî arazi sistemi ortaya çıkmıştır. Sadece kullanım hakkı halka verilen bu tür arazilerin gelirleri askerî hizmet karşılığında belirli kimselere bırakılarak Dirlik (tımara) sistemi meydana getirilmiştir. Bu sistemde toprağın mülkiyeti devlete, vergi gelirlerini toplama hakkı dirlik sahibine, kullanım hakkı ise köylü ve çiftçiye aittir” (Gültekin vd., 2019, s. 161).

Yukarıda yer alan Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan örnek metinlerde Türk tarihi ve Avrupa tarihinden vergi ile ilgili konular hakkında bazı bilgilere yer verilmiştir. Bu konular daha çok askeri temelli vergi konularıdır.

Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında vergi konuları ile ilgili görsel verilere ilişkin bulgular

Aşağıda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi konuları ile ilgili görsel verilere ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili görsel verilerin dağılımı

Sınıf Düzeyi	Frekans(f)
4. sınıf	3
5. sınıf	1
6. sınıf	7
7. sınıf	1

Toplam

12

Tablo 4'e göre vergi okuryazarlığı kapsamında en çok (7) 6. sınıf ders kitabında görsel bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler 4. sınıfta 3 tane görsel yer alırken 5. ve 7. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında sadece bir adet görsel yer verilmiştir.

Aşağıda 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu belirlenen görsel 1'e yer verilmiştir.

Görsel 1. Belgemizi alalım (ey tüketici kardeş) (Tüysüz, 2020, s. 137)

4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında belgemizi alalım konu başlığının içinde yer alan ey tüketici kardeş adlı bir görsel yer almıştır. Bu görselde bilinçli bir tüketici alışveriş yaptığında fiş veya faturasını alması gerektiğini belirtmiştir. Fiş veya fatura belgesi, aynı zamanda içinde devlete ödenen vergi payını da göstermektedir. Böylece öğrenciye, bilinçli bir tüketici davranışı aracılığıyla vergi okuryazarlığı becerisi de kazandırılabilir.

Aşağıda 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu belirlenen görsel 2'ye yer verilmiştir.

Görsel 2. Tüketici hakları (Evirgen vd., 2020, s. 142)

Bir tüketici alışveriş yaptığı zaman alınan fatura veya fişin içinde devlete ödenen vergi payının olduğunu bilmesi ve daha açık bir şekilde ders kitabında ifade edilmesi vergi okuryazarlık becerisinin gelişimi

açısından önemlidir. Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında yer alan görsel 2’de dolaylı olarak vergi okuryazarlığı kapsamında değerlendirilmiştir.

Aşağıda 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu belirlenen görsel 3 sunulmuştur.

Görsel 3. Vergi haftası etkinlikleri (Şahin, 2019, s. 183)

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında vergi haftası ile ilgili bir görsel yer almaktadır. Bu görselde, öğrencilerin vergi haftasına yönelik farkındalıklarını arttırmak ve dikkatlerini çekmek amacıyla ders kitabında yer aldığı söylenebilir. Ancak vergi haftası etkinlik görselini destekleyen metinsel açıklama oldukça yetersizdir. Aşağıda Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan görsel 3’e ilişkin metin yer almaktadır.

“Yaşadığımız çağda devletin sunması gereken kamu hizmetlerinin türü ve sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak kamu giderleri de artmaktadır. Ancak kamu hizmetlerini karşılayacak mali kaynaklar sınırlıdır. Bu nedenle devlet, kamu hizmetlerinin sağlanması amacıyla kişilerden ve kurumlardan vergi alır.” (Şahin, 2019, s. 183).

6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında olduğu belirlenen görsel 4 aşağıda yer almaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada 2018-2022 yılları arasında okutulan Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları, vergi okuryazarlığı kapsamında incelenmiştir. Aşağıda araştırmada ulaşılan sonuçlar ve sunulan öneriler yer almaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, vergi okuryazarlığına ilişkin konuların, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 4 ve 5. Sınıflarda üretimden tüketime ünitelerinde; 6. Sınıf ders kitabında üretiyorum, tüketiyorum, bilinçliyim ünitesinde; 7. Sınıf ders kitabında ise üretim dağıtım ve tüketim ünitesinde daha fazla yer verilmiştir.

Özellikle 7. Sınıfta tarihsel vergi kavramlarına yer verilmesi öğrencilere geçmişten günümüze vergi konularının önemini belirtmek adına yararlı olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamına giren konu ve kavramların finansal okuryazarlık konularının içinde yer aldığı söylenebilir. OECD (2019a; 2019b; 2021), yıllık raporlarında vergi okuryazarlık konularının finansal okuryazarlık konularının içinde belirtmiş olması bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bir başka araştırma sonucuna göre Sosyal Bilgiler dersinde vergi konularına yer verildiği, özellikle finansal okuryazarlık kapsamında yer alan konularla birlikte vergi bilinci de oluşturulmak istenmiştir (Yılar & Akdağ, 2017). Bireylerde olumlu bir vergi algısı oluşması için vergi bilinci küçük yaşlardan itibaren verilmesi önemlidir. Özellikle okul çağından itibaren çocuklara, Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla vergi konuları öğretilir (Demir & Cigerci, 2016).

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığına ilişkin birçok kavramsal veri ortaya çıkmıştır. Bu kavramsal kodlamalar “*vergi belgesi, vergi bilinci, hukuki yükümlülük ve tarihsel arka plan*” isimli temalar altında sunulmuştur. Vergi okuryazarlığı kapsamında olan bu kavramsal verilerin sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler 4, 5 ve 6. sınıflarda fiş, fatura, garanti belgesi, ürün etiketleri, ihtiyaçlar, üretim, tüketim, sorumluluk, haklar ve vergi kavramları ön plandadır. Güvenç (2017) tarafından yapılan araştırmada Sosyal Bilgiler dersi öğrenme alanlarında vergi ve verginin önemi konularına yer verildiğini belirtmesi bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Araştırmada Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığına ilişkin kavramsal verilerin, daha çok tarihsel konular içerisinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından kamuoyunda sağlıklı bir vergi bilinci oluşturmak adına “*vergi haftası*” etkinlikleri düzenlenmektedir. Ayrıca Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından okullarda vergi haftası etkinlikleri adıyla şiir, resim ve müzik yarışmaları düzenlenmektedir (Yılar & Akdağ, 2017). Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, vergi okuryazarlığı kapsamında Gelir İdaresi Başkanlığına yönelik sadece 6. sınıf ders kitabında bir görsele yer verilmiştir. Doğrudan vergi toplamakla sorumlu olan Gelir İdaresi Başkanlığına yönelik yeterli bilgi olmamasının vergi okuryazarlığı kapsamında önemli bir eksiklik olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı kapsamında özdeyişlere yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında vergi okuryazarlığı konularına ilişkin edebiyat temelli bir yaklaşımdan faydalandığı söylenebilir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim sürecinde edebiyat temelli yaklaşıma yer verilmesi dersin içeriğini zenginleştirmekte ve öğrencilere empati gibi kimi becerileri kazandırmaktadır (Kabapınar, Tabak & Yavuz, 2019; McGowan & Guzzetti). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili özdeyişlere yer verilmesi de öğrencilerin vergi okuryazarlığı becerilerini geliştirebilir.

Dere ve Aktaşlı (2019) araştırmasında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında finans okuryazarlık becerisi açısından etkinliklere yer verildiğini belirtmişlerdir. Bu araştırmada ise, vergi okuryazarlığı kapsamında sadece Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitabında bir etkinliğin olduğu ortaya çıkmıştır.

Verginin soyut bir kavram olduğu göz önünde bulundurulduğunda, vergi okuryazarlığı ile ilgili sadece Sosyal Bilgiler 6. sınıfta bir etkinliğe yer verilmesinin bir eksiklik olduğu söylenebilir. Benzer biçimde Yıldırım ve Ortak (2021) 21. yüzyıl becerileri ile ilgili çalışmalarında, öğrencilerin vergi okuryazarlık becerilerini geliştirmek için Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi konularına yönelik etkinliklerin, tasarlanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamında kullanılan görsellerin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı kapsamında yer alan sınırlı sayıdaki bu görsellerin metinle uyumu ise yeterince sağlanamamıştır. Oysa bir ders kitabında kullanılan görseller metindeki anlatımı desteklemelidir (Ertok Atmaca, 2006; Şahin, 2014).

Araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak sunulan öneriler şu biçimdedir:

- Öğrencilerin vergi bilinci kazanmaları için Sosyal Bilgiler ders kitaplarında doğrudan vergi okuryazarlığının kapsamına giren konuların sayısı artırılabilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vergi okuryazarlığı ile ilgili görsellerin sayısı artırılabilir. Bu görsellerin metinle uyumu sağlanabilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarına vergi okuryazarlığı ile ilgili etkinlik çalışmaları eklenebilir.
- Sosyal Bilgiler dersi ile vergi okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi güçlendirecek kuramsal çalışmalar yapılabilir.
- Yine araştırmacılar tarafından Sosyal Bilgiler dersinde vergi okuryazarlığı ile ilgili etkinlikler tasarlanabilir. Bu etkinlikleri geliştirmeye yönelik uygulamalı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akhan, N. E. (2013). Adım adım ekonomi okuryazarlığı: Sosyal Bilgiler dersleri için alternatif yollar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 1-36. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.569>
- Alpan (bangir), G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 74-102. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/13714/166034>.
- Bakırtaş, D., & Atılğan Yaşa, A. (2020). Vergi okuryazarlık düzeyinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Salihli Belediyesi örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 741-747. doi:10.25287/ohuibf.719874.
- Bornman, M., & Wassermann, M. (2018). Tax literacy in the digital economy. *Journal of Tax Research*. <https://core.ac.uk/download/pdf/185315465.pdf> adresinden 05.08.2022 tarihinde ulaşıldı.
- Cvrilje, D. (2015). Tax literacy as an instrument of combating and overcoming tax system complexity, low tax morale and tax non-compliance, *The Macrotheme Review*, 4(3), 156-167.
- Çakmak, Z., & Bulut, B. (2019). Sosyal Bilgiler perspektifinden küresel okuryazarlık becerisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 160-180. DOI: 10.21764/mauefd.537314.
- Çalışkan, H., & Uzunkol, E. (2018). A Model for explaining student achievement in Social Studies course. *Croatian Journal of Education*, 20, 939-971. DOI: <https://doi.org/10.15516/cje.v20i3.2729>.
- De Clercq, Bernadene. (2021). Tax literacy: what does it mean?. *Meditari Accountancy Research*. 31(3). <https://doi.org/10.1108/MEDAR-04-2020-0847>.
- Demir, İ. C., & Cigerci, İ. (2016). Vergi bilincinin oluşumunda eğitimin rolü: İlköğretim öğrencileriyle ampirik bir çalışma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 127-143. <https://doi.org/10.18657/yeabu.43689>.
- Dere, İ., & Aktaşlı, İ. (2019). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bilinçli tüketicilik. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 283-302. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61823/925033>
- Deveci, H. (2018). Türk eğitim tarihinde sosyal bilgiler. Turan R. & Ulusoy K. (Edt.), *Sosyal Bilgilerin temelleri içinde* (ss. 20-36). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ertok Atmaca, A. (2006). İlköğretim ders kitaplarında görsel tasarım ve resimleme. *Millî Eğitim Dergisi*, (171), 318-328.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., & Öztürk S. (2020). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı. S. Elmacı, Altun A. & Beldağ A. (Edt.). MEB Yayınları.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, [GİB], (2022). Vergibilir: Vergi bilinci geliştirme eğitimi. Öğrenci kitabı. <http://www.vergibilinci.gov.tr/ogrencikitabi.pdf>
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P., & Aygün, S. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Ali Kapar M., Yüksel E. & Akpınar, M. (Edt.) MEB Yayınları.
- Güvenç, H. (2017). Öğretim Programlarımızda finansal okuryazarlık. *İlköğretim Online*, 16(3), 935-948. DOI:10.17051/ilkonline.2017.330233.
- Kabapınar, Y., Tabak, E., & Yavuz, B. (2019). Öğrencilerde empati becerisini geliştirme temelli bir teknik olarak görsel öykü: örnek uygulamalar. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 58-80. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/adusobed/issue/51929/605086>

- Koçoğlu, E., Aydemir, H., & Yiğen, V. (2021). Eğitimde okuryazarlık becerilerine ilişkin kavramlar. Koçoğlu, E. (Ed.), *Eğitimde okuryazarlık becerileri-I* (ss. 1-11) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kurudayıoğlu, M., & Tüzel, M. S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28, 283-298.
- Mcgowan, T., & Guzzetti, B. (2003). Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi (Çev. A. Doğanay), *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11), 35-44. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4367/59729>
- Moučková, M., & Vitek, L. (2018). Tax literacy, *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelanae Brunensis*, 66(57), 553-559. DOI: 10.11118/actaun201866020553.
- OECD (2019a). OECD future of education and skills 2030 conceptual learning framework: Core foundations for 2030, Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2019b). Future of education and skills 2030 oecd learning compass 2030 a series of concept notes. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2021). Future of education and skills 2030 oecd learning compass 2030 a series of concept notes. Paris: OECD Publishing.
- Ogle, D., Klemp, R., & McBride, B. (2007). *Building Literacy in social studies strategies for improving comprehension and critical thinking*. Association for Supervision and Curriculum Development Alexandria (ASCD). Virginia. USA.
- Özen, A., Altunoğlu, B., & Öztornacı, E. (2016). Orta öğretim düzeyindeki öğrencilerin vergi algılama düzeylerine ilişkin ampirik bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(2) , 279-290. DOI: 10.18657/yecbu.00955
- Singer, A.J., & Network, H. N. T. (2003). *Social studies for secondary schools teaching to learn, learning to teach*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. Mahwah, New Jersey.
- Şahin, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Anadol Yayıncılık.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/32277/353146>
- Taytak, M. (2010). İlköğretim 2. kademe öğrencilerinde vergi bilincinin tespiti: Ampirik bir araştırma. *Maliye Dergisi*, 158, 496-512.
- Teyyare, E. (2018). Maliye eğitiminin vergi okuryazarlığı düzeyine etkisi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi örneği. *Journal of Management and Economics Research*, 16(4), 315-333. DOI: 10.11611/yead.463248.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden 08.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Tüysüz, S. (2020). Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabı. Tuna Matbaacılık.
- Yardımcıoğlu, M., Akpınar, Y., & Günay, Y. (2015). Vergi okuryazarlığı ve vergisel farkındalık: Kahramanmaraş araştırması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 95-122.
- Yelman, E. (2021). Vergi okuryazarlığı üzerine yazılan bilimsel çalışmaların bibliyometrik analizi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 289-310. DOI: 10.46452/baksoder.1036401.
- Yılar, M. B., & Akdağ, H. (2017). Sosyal Bilgiler öğretiminde vergi okuryazarlığı. Turan R. & Akdağ H. (Edt.), *Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar III*. içinde. (ss.356-399). Ankara: Pegem Akademi.

- Yılar, M. B., & Çam, İ. D. (2020). 20. ve 21. yüzyılın başlarına ait ders kitaplarında vergi: Karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 503-514. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.807009>
- Yıldırım, A., & Şimşek, Y. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, R., & Ortak, Ş. (2021). Otantik öğrenme yaklaşımının Sosyal Bilgiler dersinde 21. yüzyıl öğrenme ve yenilenme becerilerinin gelişimine etkisi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15. 69-90. <https://doi.org/10.20860/ijoses.943513>

Okul Yöneticilerinin Zorunlu Rotasyonu Üzerine Hazırlanmış Akademik Makalelerin İncelenmesi

Alpaslan GÖZLER, Zehra MENGÜÇ, Sevda GÜZEL, Yasemin BABADAĞI

Erciyes Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, ilk kez 2010 yılında uygulamaya konulan zorunlu rotasyon uygulaması çerçevesinde Türkiye’de 2012-2022 yılları arasında yapılmış olan akademik çalışmaların bazı değişkenlere göre incelenmesidir. Çalışmada Google Akademik veri tabanında uluslararası düzeyde yayınlanan akademik çalışmalar ele alınmıştır. Okul yöneticilerinde rotasyonla ilgili var olan çalışmalara ulaşmak için alanyazın taraması yapılmış ve toplam 14 çalışmaya ulaşılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla gerçekleştirilen bu çalışma, araştırmanın ilişkilendirme alanlarına, anahtar kelimelerine, yayınlanma yıllarına, yazar sayılarına, yazarlarının unvanlarına, yazarlarının bağlı olduğu kurumlara, yöntemlerine, modellerine, veri toplama araçlarına, evren-örneklem kitlelerine ve örnekleme yöntemlerine göre analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; çalışmalarda nitel yöntem ön plana çıkmıştır. Evren ve örnekleme en çok yöneticiler oluştururken, örnekleme yöntemlerinden olasılık dışı örnekleme yöntemlerinin daha sık kullanıldığı belirlenmiştir. Ölçek ve görüşme formu en çok kullanılan veri toplama araç ve yöntemlerindedir. Çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında en çok yayının 2012 yılında yapıldığı, araştırmaların büyük çoğunluğunun yönetici-öğretmen görüşleriyle ilişkilendirildiği görülmüştür. Yazarların kadrolarının bağlı olduğu kurumlara göre devlet kurumlarının ağırlıkta olduğu, vakfa bağlı kurumlara ait tek bir yazar olduğu ortaya konmuştur. Okul yöneticilerine uygulanan zorunlu rotasyon uygulamasına ait yapılan araştırmaların az sayıda olduğu, rotasyon uygulama süresinin 8-10 yıl olması gerektiği, rotasyon uygulamasının bazı eksiklerinin olmasına karşın yöneticiler tarafından olumlu karşılandığı tespit edilmiştir. İleriki çalışmalarda, 2021 yılında güncellenen yönetici atama yönetmeliğinin ardından konuyla ilgili farklı çalışma grupları üzerinde çalışma yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rotasyon, zorunlu yer değişikliği, okul yöneticisi

Gönderim: 17.10.2022

Kabul: 11.05.2023

Yayımlanma: 31.05.2023

Sorumlu Yazar:

Yasemin Babadağı

yaseminbabadagi2018@gmail.com

Önerilen Atıf (Suggested Citation):

Gözler, A., Mengüç, Z., Güzel, S., & Babadağı, Y. (2023). Okul yöneticilerinin zorunlu rotasyonu üzerine hazırlanmış akademik makalelerin incelenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim*, 4(1), 18-30. <https://doi.org/10.55661/jnate.1189833>

Review of Academic Articles on Compulsory Rotation of School Administrators

Alpaslan GÖZLER, Zehra MENGÜÇ, Sevda GÜZEL, Yasemin BABADAĞI

Erciyes University, Ministry of National Education, Ministry of National Education, Ministry of National Education

ABSTRACT

The aim of this study is to examine in detail the articles and book chapters published between 2012-2022 in Turkey within the framework of the compulsory rotation practice, which was first implemented in 2010. In the study, only internationally published articles and book chapters in the Google Scholar database have been handled. In order to reach the existing studies on rotation in school administrators, a literature review has been conducted and a total of 14 studies have been reached. This study has been carried out through document review which is one of the qualitative research methods. This study has been analyzed according to the association areas of the research, keywords, years of publication, numbers of authors, titles of authors, affiliations of the authors, methods, models, data collection tools, universe-sample groups and sampling methods. According to the results of the research, the qualitative method has come to the fore in the handled studies. Here, it has been also determined that while the universe and the sample were mostly composed of administrators, non-probability sampling methods were used more frequently. Scale and interview are the most used data collection tools and methods. When the distribution of the studies by years is examined, it has been revealed that most publications were made in 2012, and the majority of the studies were associated with the views of the administrators and teachers. Furthermore, the state institutions were dominant according to the affiliation of the authors, and there was only one author belonging to the foundation institutions. It has been determined that there were few studies on the compulsory rotation practice applied to school administrators, that the rotation period should be 8-10 years, and that the rotation practice was welcomed by the administrators despite its some shortcomings. In future studies, after the executive appointment regulation, which was updated in 2021, the reached final point can be revealed by implementing research and evaluation on the mentioned application.

Keywords: Rotation, compulsory relocation, school administrator

Received: 17.10.2022

Accepted: 11.05.2023

Published: 31.05.2023

Corresponding Author:

Yasemin Babadağı

yaseminbabadagi2018@gmail.com

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, yeni buluşlar ile globalleşen yenedünya düzeninde hayatın her alanında hızlı bir gelişim ve değişim yaşanmaktadır. Bu değişen ve dönüşen dünya düzeninde okullar salt bilginin verildiği sabit, devinimsiz kurumlar olarak düşünülemez. “Okulları etkili hale getirmek ancak onları değiştirmekle sağlanabilir.” (Çelikten, 2001, s. 1). Çağa ayak uydurmak için okul paydaşlarının tümünün değişime açık olması gereklidir. Okul yöneticilerinin de vizyon sahibi, değişime açık bir yelpazeye sahip olmaları gerekir (Bursalıoğlu, 2008). Bu bağlamda okul yöneticileri, okulun en önemli boyutlarından biridir (Korkmaz, 2005). "Bir okul müdürü kadar iyidir." yaygın söyleminden de okul yöneticilerinin okulun en temel paydaşlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Okul müdürlerinin yeterlik alanlarının artması eğitim ve öğretimin kalitesi ve niteliğinin artmasında büyük bir rol oynar (Kurtulmuş vd., 2012). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) hem bireysel hem örgütsel gelişmeyi desteklemek amaçlı hem de uzun süreli aynı kurumda çalışmaktan kaynaklı problemlerin önüne geçmek ve yöneticilerinin performanslarını artırmak için rotasyon uygulamaya başlamıştır (Tonbul & Sağiroğlu, 2012).

Daha önce MEB bünyesindeki il denetmenlerine, şube müdürlerine uygulanan rotasyon 2006 yılında ilk kez okul müdürlerine uygulanmıştır. Fakat kısa bir süre sonra uygulamadan vazgeçilmiştir. 2010 yılında ise MEB bir genelge yayınlamış ve uygulama tekrardan yürürlüğe girmiştir. Uygulama kapsamında aynı okulda 5 yıl görev süresini tamamlayan okul yöneticilerine zorunlu yer değişikliği uygulanmıştır (MEB, 2010). 2011 yılında da uygulama devam etmiştir. Fakat daha sonra uygulamada yaşanan problemlerden kaynaklı bir süre ara verilmiştir. Rotasyon yönetmeliğindeki birçok madde görev süresi ve atama usulü gibi konuların yeniden ele alınması ile değişikliklere uğramıştır. 21/06/2018 tarihinde yayınlanan “MEB’e Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Görevlendirme Yönetmeliği” ile zorunlu yer değiştirme ve rotasyon uygulamaları “süreli görevlendirme” şeklini almıştır. Okul yöneticileri ve yönetici yardımcıları dört yıl süre ile görevlendirilmekte, en az 4, en çok 8 yılsonunda aynı kurumda aynı unvanda görevine devam eden yöneticilerin görevine son verilmektedir” (MEB, 2018).

Fransızca kökenli olan rotasyon kavramı, Türk Dil Kurumuna (2015) göre; ‘yer değiştirme, dönme, döndürme veya bir örgütte çalışan görevlilerin düzenli bir biçimde yer değiştirmesi’ anlamlarında kullanılmaktadır (Arslan, 2010). Alanyazın incelendiğinde rotasyon teriminin birçok farklı alanda da kullanıldığı görülmektedir. Fakat yapılan çalışmalar mercek altına alındığında rotasyon kavramının çoğunlukla iş rotasyonu olarak ele alındığı görülmektedir (Gökkaya, 2013). Ay (2005) iş rotasyonunu; kalıcı, geçici, proje bazlı, yarı zamanlı ve stajyerlere yönelik olmak üzere beş türde incelemiştir. Her örgüt yapısı birbirinden farklı olduğu için kendi yapısına uygun rotasyon türünü uygulayabilir. MEB tarafından yapılan zorunlu rotasyon uygulaması süresinin belirtilmesinden dolayı “geçici rotasyon” uygulaması kapsamındadır. Geçici rotasyonda personel belirli bir süre bir yerde çalıştıktan sonra tekrar yer değişikliği yapılmaktadır. Buradaki amaç personelin yeni yerlerde farklı deneyimler kazanması; kurumlardaki devinimi sağlamaktır. Hayırhoğlu ve Kanat’a (2015) göre; hiyerarşi yönünden rotasyon; dikey, yatay ve çapraz rotasyon olarak adlandırılır. MEB’de yapılan zorunlu değişiklikler yatay rotasyon örneğidir. Çünkü yöneticilerin unvanı değişmemekte, sadece çalıştığı kurum değişmektedir.

Elma ve diğerlerinin (2011) yaptıkları araştırmada rotasyon uygulamasının birçok faydasının olduğunu vurgulamışlardır. Uzun süreli aynı örgütte çalışmaktan kaynaklı durağanlık, rutine bağlama, sıkılma gibi problemlerin önüne geçmek rotasyon uygulamasının yararlarındandır. Değişme ile yeni bilgi beceri kazanma, yeni deneyimler, monotonluktan kurtulma, kuruma ve kişilere yeni heyecanlar sağlama süreli görevlendirme uygulamasının faydalarındandır (Hayırhoğlu & Kanat, 2015). MEB de yöneticilere uyguladığı geçici rotasyon ile aynı bölgedeki farklı okullar arası değişim yapmaktadır. Bu da bir okulun mevkisi, fiziksel şartları, öğrencisinin sosyo-ekonomik düzeyi açısından artı ve eksilerinin yıllarca bir yöneticinin deneyimlemesi değil de sırayla diğer yöneticilerin de deneyim kazanması böylelikle farklı vizyonlar edinmesini amaçlamıştır. Lortz’un (1985) ilkokulda çalışan yöneticilerin zorunlu yer değişikliği ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında; yöneticilerin tamamında rotasyon uygulamasının olumlu yönlerinin olumsuz yönlerinden daha çok olduğu düşüncesi hakimdir. Ayrıca yöneticiler zorunlu yer değişikliği uygulamasının şu alanlarda daha yararlı olduğunu ifade etmişlerdir:

- Yöneticilerin liderlik yeteneklerini geliştirme,

- Farklı görevliler ile çalışarak geniş bir yelpazeye sahip olma,
- Farklı öğretmenlerle çalışarak profesyonel gelişme sağlama
- Farklı idari zorlukları göreyerek statikliği engelleme,
- Karşılaşılan sorunlarda farklı çözüm yolları bulmak,
- Yaşanılan çevrenin gereksinim duyduğu öğretimsel ihtiyaçları sağlamada etkin görev alma.

Rotasyon uygulamasının olumlu yanları olduğu kadar olumsuz yanları da vardır. İş tatmininin azalması, yeni kuruma ve koşullara uyum sağlama zorluğu, örgütsel bağlılığın azalması zorunlu yer değişikliğinin olumsuz etkilerine örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda yöneticilerin kurumlarındaki çalışma süresinin az olması, personelin yöneticiye olan olumsuz tutumlarını da arttırmaktadır. Bir kurumda kısa süreli çalışmak zorunda olan yöneticilerin işi sahiplenememesi de diğer bir olumsuz sonuçtur. Kurumlarda yapılan planlamaların uzun süreli değil de daha kısa süreli olması yöneticilerin yeni kurumu tanımamasından kaynaklı iş aksaklıklarının olması, bunun sonucunda hem maddi kaynakların hem insan kaynaklarının hem de zamanın verimli kullanılamaması da rotasyon uygulamasının bir diğer dezavantajlarından (Campion, 1994; Çoşgel & Thomas, 1999; Huang, 1999; Ortega, 2001).

Memişoğlu ve diğerleri (2012), Elma ve diğerleri (2011), Nural ve Çıtak (2012) ve Kayıkçı ve diğerleri (2015), yönetici ve denetmenler ile yapmış oldukları çalışmalarda rotasyonun kurumsal körlüğün ve eskimenin önüne geçmek için bir çözüm yolu olduğunu ifade etmişlerdir. Yöneticilerin uzun yıllar aynı kurumda çalışmaktan kaynaklı körelme, koltuğun ve kurumun sahibi gibi davranma, ego şişmesi gibi olumsuz durumların önüne rotasyon sistemi ile geçileceği düşünülmektedir. Fakat Türkiye’de okul yöneticilerine uygulanan rotasyon hala tam anlamıyla sistemli ve düzenli bir hal almamıştır. Bu nedenle bu sistematik derleme çalışmasının sonuçları ülkemizdeki rotasyon sisteminin mevcut durumunu görmemiz açısından önemlidir.

Yapılan bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin zorunlu rotasyonu ile ilgili yapılmış araştırmaları kapsamlı ve detaylı olarak ele almaktır. Ayrıca rotasyon ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara daha bütüncül bir bakış açısı, daha iyi bir kıyaslama ve yorumlama imkânı sağlamak hedeflenmiştir. MEB’de okul yöneticilerine uygulanan zorunlu rotasyon uygulaması çerçevesinde 2012-2022 yılları arasında Google Akademik veri tabanında uluslararası düzeyde yayınlanan makale çalışmaları ve kitap bölümleri sistematik olarak gözden geçirilmiş ve kritik edilmiştir. Makaleler yayınlanma yılları, ilişkilendirme alanları, anahtar kelimeleri, evren ve örneklemi, veri toplama araç-yöntemleri, yazar sayıları, yazar unvanları, yazarların bağlı olduğu kurumlar gibi çeşitli yönlerden incelenmiş ve analiz edilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, okul yöneticilerine uygulanan rotasyon uygulaması çerçevesinde 2012-2022 yılları arasında Google Akademik veri tabanında uluslararası düzeyde yayınlanan makaleler ele alınmıştır. İlgili makaleler nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Doküman analizi nitel bir araştırma yöntemi olup, yazılı dokümanların içerdiği bilgileri sistematik olarak analiz etmeye yarar (Wach, 2013). Doküman analizi yöntemi basılı ve elektronik tüm dokümanları incelemek ve analiz etmek için kullanılan yaygın bir yöntemdir. Diğer nitel araştırma yöntemlerinde olduğu gibi doküman analizi; ele alınan konu hakkında bir fikir oluşturmak, veriden anlamlı bilgi çıkarmak, ampirik bilgi üretmek için verilerin incelenip değerlendirilmesini gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008).

Verilerin Toplanması

Araştırma konusu olan okul idarecilerinde rotasyon ile ilgili, Google Akademik veri tabanında 2012-2022 yılları arasında yapılmış olan yayınlar literatür taraması yoluyla incelenmiş olup tarama sonucunda toplam 13 makale ve 1 kitap bölümüne ait bulgular tablolar haline getirilerek incelemeye alınmıştır. Veri toplama sürecinde “rotasyon, zorunlu yer değişikliği, okul yöneticileri” gibi anahtar kelimeler kullanılarak çalışmaya en uygun araştırmalar seçilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan dokümanların incelenmesi betimsel istatistikle yapılmıştır. Betimsel istatistik, ele alınan konunun betimlenmesi için sıklıkla kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Bu yöntem karmaşık ve dağınık olan verilerin daha anlamlı ve daha sistematik olmasını sağlar (Özguven, 1994). Çalışmada incelenen her bir araştırma, araştırmanın ilişkilendirme alanlarına, anahtar kelimelerine, yayınlanma yıllarına, yazar sayılarına, yazarlarının unvanlarına, yazarlarının bağlı olduğu kurumlara, yöntemlerine, modellerine, veri toplama araçlarına, evren-örneklem kitlelerine ve örnekleme yöntemlerine göre tablolar oluşturularak analiz edilmiştir. Betimsel analiz sonucunda elde edilen verilerin frekans ve yüzde değerleri rapor edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında Türkiye’de 2012-2022 yılları arasında rotasyonla ilgili yapılan çalışmalarda, ele alınan çeşitli kriterlerle ilgili tablolara ve bunlara ait bulgularla değerlendirmelere yer verilmiştir. Araştırma sorularına yönelik yapılan analizlerin sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Makalelerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde en çok sayıda makalenin 5 adet (%35) ile rotasyonun okul yöneticilerine uygulanmaya başlandığı ilk yıl olan 2012 yılında yayınlandığı görülmüştür. 2014-2017-2019 ve 2022 yıllarında ise rotasyonla ilgili makale yayınlanmadığı görülmektedir. 2019 ve 2020 yıllarında rotasyonla ilgili makale olmamasının temel sebeplerinden birisi Dünya’da ve Türkiye’de pandeminin etkilerinin yoğun şekilde görülmesi olarak çıkarımda bulunulabilir.

Tablo 1. *Yayınlanan makalelerin yıllara göre dağılımı*

Yıllar	N	%
2012	5	35,74
2013	2	14,28
2014	0	0
2015	2	14,28
2016	2	14,28
2017	0	0
2018	2	14,28
2019	0	0
2020	0	0
2021	1	7,14
2022	0	0
Toplam	14	100

Makalelerin İlişkilendirme Alanlarına Göre Dağılımı

Çalışmaların ilişkilendirme alanlarına göre dağılımı incelendiğinde rotasyonla ilgili makalelerin en çok %62,5 ile yönetici ve öğretmen görüşleri ile alakalı olduğu görülmüştür. Bunu %12,5 ile bazı değişkenlere göre görüşler (Örneğin; yaş, kıdem, cinsiyet gibi) takip etmektedir.

Tablo 2. *Yayınlanan makalelerin ilişkilendirme alanlarına göre dağılımı*

İlişkilendirme alanı	N	%
Yönetici ve öğretmen görüşleri	10	62,5
İş doyumunu-Tükenmişlik	1	6,25
Performansa etkisi	1	6,25
Örgütsel güven algısı	1	6,25
Örgütsel bağlılık	1	6,25
Diğer (Bazı değişkenlere göre görüşler)	2	12,5
Toplam	16	100

Makalelerin Anahtar Kelimelerine Göre Dağılımları

Çalışmalarda incelemeye alınan anahtar kelimelerin dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Tablo 3 incelendiğine en fazla kullanılan anahtar kelimenin %22,6 ile okul yöneticiliği olduğu görülmüştür. Onu %18,86 ile rotasyon, %16,98 ile yönetici atama ve %13,20 ile zorunlu yer değişikliği anahtar kelimeleri takip etmektedir.

Tablo 3. *Yayınlanan makalelerin anahtar kelimelerine göre dağılımı*

Anahtar kelimeler	N	%
Yönetici (Okul yöneticisi-Müdürü-İdarecisi)	12	22,6
Rotasyon (Zorunlu rotasyon)	10	18,86
Atama (Yönetici seçme atama ve görevlendirme-Yönetici transferi)	9	16,98
Zorunlu yer değişikliği (Yer değişikliği uygulamaları)	7	13,20
Örgütsel (Güven-Bağlılık)	4	7,54
Tükenmişlik	1	1,88
İş doyumunu	1	1,88
Sürelili görevlendirme	1	1,88
Performans	1	1,88
Diğer (Müdür görüşleri, idareci rotasyonu, Milli Eğitim Bakanlığı, Bahçelievler, İstanbul, öğretmenler, İlköğretim Okulu)	7	13,20
Toplam	53	100

Makalelerin Yazar Sayılarına Göre Dağılımı

Analiz edilen çalışmalarda toplam 32 yazar ismi yer almaktadır. Yazar sayılarına bakıldığında makalelerin %50'sinin 2 yazarlı, %28,56'sının 3 yazarlı, %14,28'inin 1 yazarlı ve %7,14'ünün 4 ve üzeri yazarlı olduğu görülmüştür. Makalelerin daha çok 2 yazarlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. *Yayınlanan makalelerin yazar sayılarına göre dağılımı*

Yazar sayısı	N	%
1 yazarlı	2	14,28
2 yazarlı	7	50
3 yazarlı	4	28,56
4 ve üzeri yazarlı	1	7,14
Toplam	14	100

Makale Yazarlarının Unvanlarına Göre Dağılımı

Tablo 5 incelendiğinde makalelerin yazar unvanlarının çokluğu olarak %3,125 ile en az profesör doktor, en çok %21,87 ile araştırma görevlisi, sonrasında ise %18,75 ile doktor öğretim üyesi ve yüksek lisans öğrencileri gelmektedir.

Tablo 5. *Yayınlanan makalelerin yazarlarının unvanlarına göre dağılımı*

Yazar unvanı	N	%
Prof. Dr.	1	3,125
Doç. Dr.	5	15,62
Dr. Öğr. Üyesi (Yrd. Doç. Dr.)	6	18,75
Arş. Gör.	7	21,87
Doktora öğrencisi	2	6,25
Yüksek lisans öğrencisi	6	18,75
Öğretmen	5	15,62
Toplam	32	100

Makale Yazarlarının Bağlı Olduğu Kurumlara Göre Dağılımı

Makale yazarlarının bağlı olduğu kurumlara göre dağılımı Tablo 6’da sunulmuştur. Tablo 6 incelendiğinde, Yüksek Öğretim Kurumlarına bağlı Devlet Üniversiteleri %62,5’lik bir oran ile okul yöneticiliğinde rotasyon ile ilgili en fazla makale yayınlayan kurum olmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, en düşük oranı %3.125 ile Yüksek Öğretim Kurumlarına bağlı Vakıf Üniversiteleri göstermiştir.

Tablo 6. *Yayınlanan makalelerin yazarlarının bağlı olduğu kurumlara göre dağılımı*

Bağlı olduğu kurumlar	N	%
Yüksek Öğretim Kurumu (Devlet Üniversiteleri)	20	62,5
Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Kurumlar	11	34,37
Yüksek Öğretim Kurumu (Vakıf Üniversiteler)	1	3,125
Toplam	32	100

Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

İncelenen çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı Tablo 7’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde kullanılan araştırma yöntemlerinin %57,14’ünün (8 adet) nitel, %28,57’sinin (4 adet) nicel ve %14,28’inin (2 adet) karma yöntem olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara bakarak bu çalışmada en çok tercih edilen araştırma yönteminin nitel yöntem olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. *Yayınlanan makalelerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı*

Araştırma yöntemi	N	%
Nitel yöntem	8	57,14
Nicel yöntem	4	28,57
Nicel-Nitel (Karma yöntem)	2	14,28
Toplam	14	100

Makalelerin Araştırma Modellerine Göre Dağılımı

Araştırma yöntemleri çerçevesinde ele alınan araştırma modelleri incelendiğinde en çok kullanılan araştırma modelinin %39,99 ile tarama modeli olduğu görülmektedir. Bunu %33,33 ile durum ve (veya) eylem araştırması takip etmektedir. Tablo incelendiğinde nitel yöntemde kullanılan araştırma modellerinin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Bu da araştırmalarda kullanılan makalelerin daha çok nitel yöntemle oluşturulmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 8. *Yayınlanan makalelerin araştırma modellerine göre dağılımı*

Araştırma modeli	N	%
Durum ve-veya eylem araştırması	5	35,71
Tarama (Genel tarama-İlişkisel tarama-Alan uygulaması)	6	42,86
Olgu bilim	2	14,29
Karma araştırma	1	7,14
Toplam	14	100

Makalelerin Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları Tablo 9’da verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde veri toplama araçlarından %36,36 ile görüşme formunun yine %36,36 ile ölçeğin, %18,18 ile kişisel bilgi formunun ve %9,09 ile anketin kullanıldığı görülmüştür. Buna bakılarak en çok kullanılan veri toplama araçları görüşme formu ve ölçek, en az kullanılan ise ankettir.

Tablo 9. *Yayınlanan makalelerde kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılım*

Veri toplama araçları	N	%
Görüşme formu	8	36,36
Ölçek	8	36,36
Kişisel bilgi formu	4	18,18
Anket	2	9,09

Toplam	22	100
--------	----	-----

Makalelerin Örneklem Yöntemlerine Göre Dağılımı

Çalışmalar örneklem yöntemlerine göre incelendiğinde tüm örneklem yöntemleri 2 ana başlık altında toplanmıştır. Bunların %71,42'si olasılık dışı örneklem yöntemine, %28,58'i ise olasılıklı örneklem yöntemlerine aittir. Alt başlık olarak da en çok tercih edilen yöntem amaçlı örneklem yöntemi olmuştur.

Tablo 10. *Yayınlanan makalelerin örneklem yöntemlerine göre dağılımı*

Örneklem yöntemi	N	%
Olasılık dışı örneklem yöntemleri	10	71,42
Olasılıklı örneklem yöntemleri	4	28,58
Toplam	14	100

Makalelerin Evren ve Örneklem Kitlelerine Göre Dağılımı

İncelenen araştırmalardaki örneklem grubuna bakıldığında araştırmanın konusunun yöneticilerde rotasyon olması nedeniyle örneklem grubun tamamının okul idarecileri olduğu görülmüştür. Ancak okul idarecilerinin yanında öğretmenler ve il eğitim denetmenleri de bazı çalışmaların örneklem grubunda yer almıştır. Bu dağılım Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. *Yayınlanan makalelerin örneklem yöntemlerine göre dağılımı*

Evren-Örneklem kitle	N	%
Yöneticiler (Okul Müdürü ve Müdür Yardımcıları)	10	71,42
Yöneticiler-Öğretmenler	3	21,42
Yöneticiler-Öğretmenler-İl Eğitim Denetmenleri	1	7,14
Toplam	14	100

SONUÇ VE TARTIŞMA

Toplumdaki örgütlerin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştiren eğitim örgütleri; planlı bir değişmeye en çok ihtiyaç duyan örgütlerin başında gelir (Çelikten, 2001). Okullardaki gelişme ve değişimden sorumlu olanda okul müdürüdür. Milli Eğitim Bakanlığı hem bireysel hem örgütsel gelişmeyi desteklemek amaçlı hem de uzun süreli aynı kurumda çalışmaktan kaynaklı problemlerin önüne geçmek ve yöneticilerinin performanslarını artırmak için rotasyon uygulamaya başlamıştır (Tonbul & Sağıroğlu, 2012).

Millî Eğitim Bakanlığının 2006 yılında ilk kez uygulamaya başladığı ve kısa zamanda vazgeçtiği, ara ara düzenlemeler yapıldıktan sonra 2010 yılından itibaren fiilen uygulamaya geçen; Okul Yöneticilerine zorunlu rotasyon uygulaması her değişimin dirençle karşılandığı gibi okul müdürleri tarafından direnç ve olumsuz düşüncelerle karşılanmıştır (Hayırlıoğlu & Kanat, 2015; Eroğlu, 2016; Memişoğlu vd., 2013; Tonbul & Sağıroğlu, 2012). Hayırlıoğlu ve Kanat'ın (2015) araştırmalarında bir okul müdürü rotasyonu "Son kullanma tarihi belli bir müdür" olarak tanımlaması bu olumsuz düşüncelere net bir örnektir.

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığının Okul Yöneticilerine uyguladığı zorunlu yer değiştirme/rotasyon uygulaması konusunda hazırlanmış akademik çalışmaların sistematik bir derlemesinin yapılması amaçlanmıştır.

2012-2022 tarihleri arasında Okul Yöneticilerinin zorunlu rotasyonu üzerine hazırlanmış akademik makaleler incelendiğinde araştırmaların büyük çoğunluğunun yönetici-öğretmen görüşleriyle ilişkilendirildiği saptanmıştır. Kurtul ve Özgenel'in (2021) araştırmasında okul müdürlerinin rotasyon uygulamasına ilişkin görüşlerinin müdür yardımcılarına göre daha olumlu olduğu, Saylık ve Polatcan'ın (2016) araştırmasında ise okul yöneticilerinin rotasyon uygulamasına ilişkin görüşlerinin öğretmenlere göre daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Yöneticilerin eğitim düzeyleri arttıkça rotasyon uygulamasına ilişkin olumlu düşüncelerinin arttığı Kurtul ve Özgenel (2021) tarafından tespit edilmiştir.

İncelenen makalelerin sonucunda rotasyon uygulamasının bazı eksiklerinin olmasına karşın yöneticiler tarafından olumlu karşılandığı vurgulanmıştır (Arabacı & Sağlam, 2012; Gökkaya & Gözler, 2018; Hayırlıoğlu & Kanat, 2015; Kaya & Göçen, 2012; Kayıkçı, Özdemir & Özyıldırım, 2018; Kayır, 2013; Kurtul & Özgenel, 2021; Kurtulmuş, Gündaş & Ardıç, 2012). Yılmaz ve diğerlerinin (2012) ve Eroğlu (2011) tarafından yapılan araştırmalarda ise katılımcıların büyük çoğunluğunun örgüt kültürü, iletişim, bireysel yaşam ve örgütsel güven düzeyleri konusunda negatif yönde etkilendikleri/etkilenecekleri görüşlerine yer verilmiştir.

Makalelerin yıllara göre dağılımına bakıldığında ise zorunlu rotasyon uygulamasının fiilen uygulamaya konulduktan 2 yıl sonra konu üzerine yapılan akademik çalışmaların 2012 yılında yoğunlaştığı ve belirli aralıklarla çalışmaların devam ettiği görülmüştür.

Yayınlanan makalelerin %50'sinin 2 yazarlı olduğu ve bunu 3 yazarlı makalelerin takip ettiği, yazarların çoğunluğunu Araştırma Görevlilerinin, Dr. Öğretim Görevlisinin ve Yüksek lisans öğrencilerinin oluşturduğu, bu yazarların da kamu üniversitelerinde görev aldıkları tespit edilmiştir. Özel üniversitelerden sadece bir yazarın konu üzerinde çalışmış olması da dikkatlerden kaçmayan bir bulgu olmuştur.

Çalışmalarda nitel yöntem ön plana çıkmış, Durum Eylem Araştırmaları da en çok uygulanan araştırma modeli olmuştur. Evren ve örnekleme en çok Yöneticiler oluştururken örnekleme yöntemlerinden olasılık dışı örnekleme yöntemi daha sık kullanılmıştır. Ölçek ve görüşme en çok kullanılan veri toplama araç ve yöntemleridir.

Elde edilen bulgular sonucunda; Okul müdürlerine uygulanan zorunlu rotasyon uygulamasına ait yapılan araştırmaların az sayıda olduğu, bu çalışmalarında çoğunluğunda yöneticilerin örneklem olarak seçildiği görülmektedir. Yöneticilerin zorunlu rotasyon uygulamasının eksik ve geliştirilmesi gereken yanlarının olmasına karşın değişimin; yönetim körlüğü, monotonluk, mesleki tükenmişlik vb. konularda olumlu yönde etkili olacağı/olduğu düşüncesi hakimdir (Okçu, Avcı & Avcı, 2015; Kurtulmuş, Gündaş & Ardıç, 2012; Tonbul & Sağıroğlu, 2012; Kaya & Göçen, 2012).

Yapılan araştırmaların çoğunda rotasyonun uygulanma süresinin 8 ila 10 yıl arasında olması görüşü hakimken 4 yıllık sürenin az olduğu belirtilmiştir (Kayıkçı, Özdemir & Özyıldırım, 2018; Okçu, Avcı & Avcı, 2015; Yılmaz, Altinkurt, Karaköse & Erol, 2012).

Rotasyon uygulamasının ilk yıllarında konu üzerine yapılan araştırmaların daha fazla olduğu ve uygulamanın ilk yıllarında uygulamaya karşı oluşan direncin sonraki yıllarda yerini sistemi bilen kendisini ona göre hazırlayan idarecilere bıraktığı vurgulanmıştır (Hayırlıoğlu & Kanat 2015).

ÖNERİLER

Türkiye’de 2012-2022 yılları arasında yapılmış olan akademik çalışmaların bazı değişkenlere göre incelenmesi sonucunda;

- 2021 yılında güncellenen yönetici atama yönetmeliğinin ardından konuyla ilgili farklı çalışma grupları üzerinde çalışmalar yapılması önerilmektedir.
- Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan, lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin bu konu üzerinde çalışmaları teşvik edilmelidir.
- Zorunlu rotasyon uygulamasının sadece yönetici ve öğretmen açısından değil okul üzerindeki etkisinin de araştırılması önerilmektedir.
- Yayınlanan makalelerin incelenmesi sonucunda araştırma yöntemlerinden karma (nitel-nicel) yöntemin ve araştırma modellerine göre de karma araştırma modelinin çok az sayıda olduğu, bundan sonra yapılacak araştırmalarda karma yöntem ve karma araştırma modeline yönelmesi önerilmektedir.
- Rotasyon uygulamasının; okul kültürüne, yöneticinin mesleki, sosyal ve ekonomik gelişimine etkileri de göz önünde bulundurularak alternatif çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arabacı, İ. B., & Sağlam, H. (2012). Zorunlu rotasyon uygulamaları konusunda okul yöneticilerinin görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 529-547.
- Arslan, E. (2010). Bağımsız denetimde rotasyon karmaşası. *Mali Çözüm Dergisi*, 99, 201-228.
- Ay, F. (2005). *İnsan kaynakları yönetiminde iş rotasyonu modelleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Aydın, E., & Kılıç Mocan, D. (2019). Türkiye’de dünden bugüne sosyobilimsel konular: Bir doküman analizi. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 3(2), 184-197. <https://doi.org/10.35346/aod.638332>
- Bursalıoğlu, Z. (2008). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi.
- Campion, M. A. (1994). Career related antecedents & outcomes of jobrotation. *Academy of Journal Management*, 37(6), 1518-1542. <https://doi.org/10.2307/256797>
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Çatlak, Ş., Tekdal, M., & Baz, F.Ç. (2015). Scratch yazılımı ile programlama öğretiminin durumu: Bir doküman inceleme çalışması. *Journal of Instructional Technologies & TeacherEducation*.4(3), 13-25.
- Çelikten, M. (2001). Okul müdürlerinin değişim yönetimi becerileri. *Eğitim ve Bilim*, 26(119).
- Çoşgel, M., & Thomas, M. J. (1999). Job rotation: Cost, benefits and stylized facts. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 155, 302-304.
- Elma, C., Şener, M., & Çiftli, S. (2011, 8–10 Eylül). *Okul müdürlerinin zorunlu yer değiştirme uygulaması: Müfettiş, yönetici ve öğretmen görüşlerine dayalı bir değerlendirme* [Konferans sunumu]. 20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Burdur, Türkiye.
- Eroğlu, F. (2016). Yer değişikliği yapan eğitim yöneticilerinin örgütsel güven algıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 211, 87-95.
- Gökkaya, N. (2013). *Okul müdürlerine uygulanan rotasyona ilişkin ilkökul ve ortaokul müdür, müdür yardımcısı ve öğretmenlerin görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Gökkaya, E., & Gözler, A. (2018). *Job satisfaction and burnout in school administrators who were subjected to rotation (The case of Kayseri)*. New Horizons in Educational Sciences-II, Chapter 18, 318-341.
- Gözler, A., Haskuş, A., Ayhan, B., Karşlı, E., & Akın, Z. (2020). Değerler eğitimi kapsamında hazırlanan bilimsel çalışmaların farklı değişkenler göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 224-241. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.677048>
- Hayırlıoğlu, E., & Hayır K.M. (2015). Rotasyon kavramı ve rotasyonun okul müdürlerinin eğitim liderliğine etkisi. *International Journal of Field Education*, 1(2), 24-38.
- Huang, H. J. (1999). Job rotation from the employees’ point of view. *Research and Practice in Human Resource Management*, 7(1), 75-85.
- Kaya, A., & Göçen, A. (2012). Okul yöneticilerinin rotasyonu üzerine nitel bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 149-165.
- Kayıkçı K., Yörük, T., & Atasayar, H., H. (2015). City and county education managers’ opinions on implementation of rotation. *Elementary Education Online*, 14(1), 200-215.
- Kayıkçı, K., Özdemir, İ., & Özyıldırım, G. (2018). Okul yöneticisi seçme ve yerleştirme uygulamasına ilişkin bir değerlendirme: Görev süresi dolan okul müdürlerinin, yeniden görevlendirilme usullerine ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 874-888. <https://doi.org/10.17755/esosder.429727>

- Kayır, S. (2013). Rotasyona tabi tutulan ilköğretim okulu müdürlerinin örgütsel bağlılık düzeyi üzerine bir araştırma. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2013-1), 105-123.
- Korkmaz, M. (2005). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi: Sorunlar-çözümler ve öneriler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 237-252.
- Kurtul, E., & Özgenel, M. (2021). Süreli görevlendirme uygulamasının okul yöneticilerinin performanslarını yordama düzeyi. *SDU International Journal of Educational Studies*, 8(1), 1-18. <https://doi.org/10.33710/sduijes.823625>
- Kurtulmuş, M., Gündaş, A., & Ardiç, T. (2012). Zorunlu yer değişikliği uygulamasına (rotasyon) ilişkin ilköğretim yöneticilerinin görüşleri. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 49-57.
- Lortz, K. M. (1985). An analysis of the rotation of elementary principals in Iowa (Professional growth, transfer, systematic, management succession), USA: University of Iowa.
- MEB, (2010). *Zorunlu yer değiştirmeler*. <http://personel.meb.gov.tr/upload/> Zorunlu %20 Yer%20De% C4%9Fi% C5%9Ffirmeler.
- MEB, (2018). *Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumlarına Yönetici Görevlendirme Yönetmeliği*. Resmî Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180621-8.htm>
- Memişoğlu, S.P., Çelik, M., & Sipahioğlu, M. (2012, 24-26 Mayıs). İlköğretim okulu müdürlerinin zorunlu yer değiştirme uygulamasına ilişkin görüşleri. *7. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi*, Malatya.
- Memişoğlu, S.P., Sipahioğlu, M., & Çelik, M. (2013). Lise müdürlerinin zorunlu yer değişikliği uygulamasına ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. [Educational Administration: Theory and Practice]*, 19(3), 447-466.
- Nural E., & Çıtak Ş. (2012, 24-26 Mayıs). Ordu ilinde resmi eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilerin zorunlu yer değiştirme uygulamasına ilişkin görüş ve önerileri. *7. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi*, Malatya.
- Okçu, V., Avcı, Y. E., & Avcı, H. (2015). Okul müdürlerinin rotasyona ilişkin görüşleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 67-88. DOI:10.9775/kausbed.2015.005
- Ortega, J. (2001). Job rotation as a learning mechanism. *Management Science*, 47(10), 1361-1370. <https://doi.org/10.1287/mnsc.47.10.1361.10257>
- Özgüven, İ.E. (1994). *Psikolojik testler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Saylık, A., & Polatcan, M. (2016). Okullarda rotasyon ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 34-46. <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.667>
- Tonbul, Y., & Sağiroğlu, S. (2012). Okul müdürlerinin zorunlu yer değiştirme uygulamasına ilişkin bir Araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. [Educational Administration: Theory and Practice]*, 18(2), 313-339.
- Türk Dil Kurumu, (2015). <http://www.tdk.gov.tr/>
- Wach, E. (2013). Learning About Qualitative Document Analysis.
- Yılmaz, K., Altinkurt, Y., Karaköse, T., & Erol, E. (2012). Okul yöneticilerine uygulanan zorunlu yer değiştirme uygulaması hakkında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri. *E-international journal of educational research*, 3(3), 65-83.

Hayat Bilgisi Dersi ile İlgili Yapılmış Çalışmaların İçerik Analizi*

Gülnur Candan HAMURCU, Maya AKMYRADOVA
Erciyes Üniversitesi

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de Hayat Bilgisi dersiyle ilgili gerçekleştirilen lisansüstü tezler ve araştırma makaleleri incelenerek, bu dersle ilgili güncel durumu ortaya koymaktır. Çalışma kapsamına online tarama yapılarak ulaşılan 248 lisansüstü tez ve 116,827 makaleden belirlenen ölçütlere uyan, Hayat Bilgisi dersi ile ilgili yapılmış 197 adet lisansüstü tezi ve 178 makale, toplamda 375 çalışma alınmıştır. Değerlendirmeye alınan lisansüstü tezlere YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından, makalelere ise Dergi Park’ta ilgili dergilerden ulaşılmıştır. Okuyucular ve araştırmacılar için erişim kısıtlamaları nedeniyle tüm tez ve makalelere ulaşılamamıştır. Doküman incelemesinin kullanıldığı araştırmada, elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan her bir çalışma Ç1, Ç2, ..., Ç375 şeklinde kodlanmıştır. Araştırmada kullanılan her bir çalışma amaç, gerekçe, yöntem, veri toplama araçları, geçerlik ve güvenilirliği sağlamaya yönelik önlemler, sonuçlar ve öneriler açısından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, amaç kategorisine göre 98 çalışmada “H.B. dersine yönelik öğretmen, öğretmen adayı, öğrenci ve velilerin görüşlerinin alındığı”; gerekçeye göre 166 çalışmada “İleride yapılması planlanan çalışmalara örnek olduğu ve alana fayda sağladığı”; yöntem olarak 219 çalışmada nitel araştırma yönteminin seçildiği, veri toplama aracına göre 102 çalışmada doküman analizi tekniğinin seçildiği; çalışmalarda geçerlilik-güvenirlige dair 78 çalışmada uzman kişilerin görüşlerinin alındığı; sonuç kategorisinde ise 82 çalışmada “Araştırmacılara göre çeşitli yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerin Hayat Bilgisi dersinde kullanımının öğrencileri çeşitli yönlerden (akademik, tutum, beceri ve değer) etkilediği” şeklindeki ifadelerin en çok frekansa sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayat bilgisi, içerik analizi, doküman incelemesi.

Gönderim: 20.06.2022

Kabul: 10.05.2023

Yayımlanma: 31.05.2023

Sorumlu Yazar:

Maya Akmyradova

mayaakmyradova96@gmail.com

Önerilen Atıf (Suggested Citation):

Hamurcu, G. C., & Akmyradova, M. (2023). Hayat bilgisi dersi ile ilgili yapılmış çalışmaların içerik analizi. *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim*, 4(1), 31-45. <https://doi.org/10.55661/jnate.1133311>

* Bu çalışma birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazarın “Türkiye’de Hayat Bilgisi Dersi İle İlgili Yapılmış Çalışmaların İçerik Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Content Analysis of Studies on Life Sciences Course *

Gülnur Candan HAMURCU, Maya AKMYRADOVA
Erciyes University

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the current situation about life sciences course by examining the postgraduate theses and research articles about the course in Turkey. From 248 graduate theses and 116,827 articles found through online search, a total of 375 studies, consisting of 197 graduate theses and 178 articles matching the criteria were selected in the scope of the study. In the research in which document analysis was employed, the data obtained were analyzed by means of content analysis. Each study used in the research was divided into categories under the headings of purpose, rationale, method, data collection tools, measures to ensure reliability and validity, results and recommendations. As a result of the research, under the category of purpose, it is identified that “opinions of teachers, prospective teachers, students and parents about the Life Sciences course were examined” in 98 studies; under the category of justification, it is revealed that the studies intent “to set an example for the studies planned to be done in the future and to make a contribution to the field” in 166 studies. It has also been concluded that the qualitative research method was chosen as the method in 219 studies, the document analysis technique was employed in 102 studies in terms of the data collection tool and the opinions of experts were taken in 78 studies on validity-reliability; Lastly, in the result category, it was determined that the most frequent expressions were “According to the researchers, the use of various approaches, strategies, methods and techniques in the Life Sciences course affects students from various aspects (academic, attitude, skill and value)” in 82 studies.

Keywords: Life Sciences, content analysis, document review.

Received: 20.06.2022

Accepted: 10.05.2023

Published: 31.05.2023

Corresponding Author:

Maya Akmyradova
mayaakmyradova96@gmail.com

* This study was adopted by the masters theis of the second author with the help of the first author.

GİRİŞ

Toplu öğretim anlayışı esas alınarak hazırlanan hayat bilgisi dersi; zorunlu bir ders olarak 1-3.sınıfların programında yer almaktadır. Yaşantı temelli olan hayat bilgisi dersi (Çelik, 2020; Öntaş, Çarıkcı & Arkan Sezgin, 2021; Şentürk, 2015) çocuğun bütünsel gelişimini sağlayan, yaşamayı ve süreci devam ettirebilmeyi öğreten bir derstir (Uzunkol, 2020). Hayat bilgisi dersi sayesinde öğrenci günlük yaşama daha kolay uyum sağlamaktadır (Güven, 2020). Bu ders bireye içerisinde yaşamakta olduğu doğal ortamı inceleme fırsatı sunarken kendisini ve çevresini tanımayı ve tanımaya çalıştığı bu çevrede uyum içerisinde yaşamayı öğretmektedir (Kurtdele-Fidan, 2020). Sadece bununla sınırlı kalmadan; hayat bilgisi dersi çocukların daha iyi ortamda yetişmesine, farklı yaşama yollarını bulmalarına, çevresinde bulunan nesnelere/şeylerin nerede durduğunu görmelerine, bunları nasıl kullanacağı hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı bir ders görevi görmektedir (Şahin, 2009, s. 402; Yıldız, 2009, s. 6).

Yıldız'a (2009) göre hayat bilgisi dersi çocukları yaşama hazırlanmasının yanı sıra onların çeşitli beceri ve değerleri öğrenmesinde fayda sağlar. Ayrıca, kendini geliştirip bunu sürdürebilen, şahsi ve sosyal alanlarda uyum sağlayabilen bireylerin yetişmesinde hayat bilgisi dersi büyük rol oynamaktadır. Birey bu ders ile birtakım kazanımlar, beceriler ve deneyimler elde etmektedir. İçinde bulunduğu ve yaşamaya devam ettiği toplumun birçok açıdan (kültürel, sosyal vb.) tesiri altındadır. Çocuk çevresini tanıyacak, toplumsal uyumun ne demek olduğunu öğrenir ve toplumsal yaşamın getirdiği veya gerektirdiği davranışları kazanmış olur (Bahçe, 2010, s. 12). Karapınar'a (2012) göre, hayat bilgisi dersi; bireyin psikolojik ve fizyolojik olarak kendini tanımasına, etrafını anlamlandırmasına fayda sağlar.

Hayat bilgisi deyince belli başlı kavramlar hemen aklımıza gelir. Bunlar “değer, beceri ve kazanım vb.” dir. Bu kavramların kazandırılmasında hayat bilgisi dersinin rolü hayli büyüktür. İyi birer vatandaş olmak için öğrencilere bunların kazandırılması gereklidir (Meydan & Bahçe, 2010, s. 21). Bu doğrultuda bu dersin, çocuğun gelecek döneme hazırlanması ve aynı zamanda toplumsal bir kimlik kazanması açısından söz edilebilir (Aykaç, 2011, s. 114).

Yaşantımızda mihver/esas bir ders olarak yer alan hayat bilgisi dersi, çocuğa çevresini gözterek; etrafında nelerin olup bittiğini anlamlandırmasına, bu çevrede daha iyi şartlarda yaşamasına, çevresinde bulunan eşyaları nasıl kullanacağına ve en önemlisi de kendisini tanımasına fayda sağlar (Şahin, 2009). Hayat bilgisi dersi öğrencinin çevresiyle kaynaştığı, çeşitli yaşam becerileri kazandığı, kendisini geliştirdiği ve geliştirmeye devam ettiği, etrafındakilerle uyum içerisinde yaşamayı öğrendiği bir derstir (Yıldırım, 2015). Hayat bilgisi dersi; sosyal bilgiler, fen ve teknoloji ya da tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, fizik, kimya, biyoloji vb. konu alanlarının kapsamlı bir bütünüdür. Çocukların zihninde diğer derslerle ilgili temel bilgiler hayat bilgisi dersiyle bir yapıya oturtulmaktadır (Özden, 2006).

Son yıllarda yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde içerik analizi çalışmalarının arttığı görülmektedir. Belirli dönemlerde literatürde genel bir değerlendirilmenin yapılması o zamanda yapılan araştırmalarla ilgili bilgi verirken sonrasında yapılacak araştırmalara da bilgi verir (Erdem, 2011). Falkingham ve Reeves (1998) da araştırmacılara bilgi vermesi amacıyla çalışmaların içerik analizi ile incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Literatür incelendiğinde; hayat bilgisi dersi ile ilgili (Bektaş & Karadağ, 2013; Akaydın & Kaya, 2015; Apak Tezcan & Ütkür Güllühan, 2019; Dağistan, 2019; Yılmaz & Göçen, 2019; Şimşek, 2019; Erbağcı & Kaf, 2020; Bekiroğlu, 2021), hayat bilgisi ders kitapları ile ilgili (Güven & Ayyayla Püsküllü, 2017), hayat bilgisi öğretim programlarının değerlendirilmesi ile ilgili (Atik & Aykaç, 2019), hayat bilgisi dersinde kullanılan öğretim yöntemlerinin etkililiği ile ilgili (Güven & Kılıç, 2017; Ütkür, 2017), hayat bilgisi dersi değerler ile ilgili (Karasu Avcı & Ketenoğlu Kayabaşı, 2018) içerik analizi çalışmaları yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar incelendiğinde; “amaç, gerekçe, geçerlik, güvenilirlik, sonuçlar ve öneriler” boyutlarını inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma Hayat Bilgisi dersini konu alan çalışmaların amaçlarını, gerekçelerini, araştırma yöntemlerini, alınan geçerlik-güvenirlik tedbirlerini, araştırmaların sonuç ve önerilerini bir araya getirilmesi bakımından önemlidir. Bu çalışma ile literatürdeki bu eksikliğin giderileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 2005-2021

yılları arasında Hayat Bilgisi dersiyle ilgili gerçekleştirilen lisansüstü tezler ve araştırma makaleleri incelenerek bu dersle ilgili güncel durumu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların amaçlarına göre dağılımı nasıldır?
2. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların gerekçelerine göre dağılımı nasıldır?
3. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
4. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?
5. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların geçerlik-güvenirlik önlemlerine göre dağılımı nasıldır?
6. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarına göre dağılımı nasıldır?
7. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaların önerilerine göre dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Hayat bilgisi konusunu ele alan bu çalışmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Dokümanlar ağırlıklı olarak yazılı kaynaklardır. Doküman incelemesi incelenen konuyla alakalı yazılı kaynakların incelenmesidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Araştırmada incelenen dokümanlar, 2005-2021 yılları arasında yapılmış, tam metinlerine ulaşılabilen, hayat bilgisi konulu ulusal düzeyde gerçekleştirilen lisans üstü tezler ve makalelerden oluşmaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışma kapsamına online tarama yapılarak ulaşılan 248 lisansüstü tez ve 116,827 makaleden, 31 doktora tezi, 166 yüksek lisans tezi, 178 makale olmak üzere toplam 375 araştırma alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri

Veri toplama sürecinden önce literatür taraması yapılmış ve uzman görüşlerine başvurularak araştırmaya dahil edilecek çalışmalar seçilmiştir. Araştırma yapılırken sadece “Hayat Bilgisi” anahtar kelime olarak kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilecek çalışmalar araştırmanın amacına uygun bir şekilde oluşturulan kategoriler baz alarak seçilmiş ve araştırmaya dahil edilmiştir. Buna göre;

1. 2005-2021 yılları içerisinde yapılan çalışmalar esas alınmıştır.
2. Türkçe yapılmış çalışmalar incelenmiştir.
3. Araştırmaya lisansüstü tezler ve makaleler dahil edilmiştir.
4. Erişim izni olmayan ya da sadece özetine ulaşılabilen çalışmalar dikkate alınmamıştır.
5. Çalışmaların DergiPark ve YÖK Ulusal Tez merkezi veri tabanından ulaşılabilmesine dikkat edilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerin içerik analizi yöntemi ile çözümlenmesi yapılmıştır. İçerik analizi, verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan kategorilerin ortaya çıkmasını sağlar (Yıldırım & Şimşek, 2006, s.239). İçerik analizinde süreç sırasıyla kategori/kategorileri (1) oluşturma, (2) sınıflandırma, (3) adlandırma ve (4) yorumlama şeklindedir. Kategori oluşturma, araştırma sorusunun sistematik bir analiz yöntemine dönüştürülmesinin ilk ve en önemli basamağıdır. İçerik analizi, kategori oluşturmaya dayanır (Gökçe, 2006, s.57). Ayrıca içerik analizinde ve kodlamalar sırasında hata olmaması ve güvenilirliğin belirlenmesi amacıyla araştırmacılar kodlamaları eş zamanlı yapmışlardır.

Araştırma kapsamına alınan çalışmaların her bölümü detaylı bir şekilde okunmuş ve ele alınan çalışmalar Ç1, Ç2, Ç3... ve Ç375 halinde yıllara göre kodlanmıştır. Ardından birkaç defa daha kontrol edilen bilgiler bilgisayar üzerinden Excel’e kaydedilmiştir. Kontrol etme süreci sürekli olarak devam etmiştir. Kodlamanın yapılması sadece karışıklığı önlemeyip aynı zamanda okuyucu veya araştırma yapan diğer insanlar için de açıklık getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Kategoriler esas problemi

ve diğer oluşan sorunları da içine alacak şekilde oluşturulmuştur. Uzman görüşü kapsamında oluşturulan kategoriler şunlardır: “amaç, gerekçe, yöntem, veri toplama araçları, geçerlik-güvenirlik önlemleri sağlama, sonuçlar ve öneriler” şeklindeki başlıklar altında hazırlanmış ve veriler buna göre incelenip yorumlanmıştır. Değerlendirmeye alınan çalışmalar benzerlik ve farklılıklarına göre analiz edilmiş ve tablolarla sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kriterlerine göre dahil edilen çalışmalar incelenerek bulgular verilmiştir.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmaların Amaçları

Tablo 1’de hayat bilgisi dersine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların amaç kategorisine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların amaçlarına göre dağılımı

Yapılan Çalışmaların Amaçları	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
H.B. dersine yönelik öğretmen, öğretmen adayı, öğrenci ve veli görüşlerinin alınması.	56	-	42
Çeşitli konu, yaklaşım ve tekniklerin H.B. dersine etkisinin incelenmesi.	32	16	21
H.B.Ö.P.’nin çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi.	16	4	36
H.B. dersi kitabının çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi.	22		29
Çeşitli değişkenler bakımından H.B. dersine yönelik genel değerlendirmenin incelenmesi.	21	3	22
Çeşitli değişkenlerle H.B. dersi kavramlarının (değer, beceri, kazanım ve etkinlik vb.) incelenmesi.	12	8	10
Çeşitli değişkenler bakımından doküman çalışmalarının incelenmesi.	5	-	9
Çeşitli ölçek geliştirme çalışmalarının H.B. dersi bakımından incelenmesi.	1	-	5
Çeşitli konu, yaklaşım ve tekniklerin H.B. dersine yönelik ilişki düzeyinin incelenmesi.	2	-	4
Toplam	166	31	178

Tablo 1 incelendiğinde öğretmen, öğrenci, öğretmen adayı, veli vb.’ne göre Hayat Bilgisi (H.B.) dersine yönelik görüşlerin alınması amacıyla yapılan çalışmaların en çok (f=98) olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmalardan Ç234 kodlu çalışma amacını “Bu araştırmada 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Mersin İli Örneği) açısından araştırılması amaçlanmıştır.” şeklinde açıklamıştır. Çeşitli konu, yaklaşım veya tekniklerin Hayat Bilgisi dersine etkisinin incelenmesini amaç olarak belirleyen 69 çalışma; Hayat Bilgisi Öğretim Programının (H.B.Ö.P.) çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi amacı ile 56 çalışmanın yapıldığı belirlenmiştir. Tablo 1’e göre “Çeşitli ölçek geliştirme çalışmalarının H.B. dersi bakımından incelenmesi” ve “Çeşitli konu, yaklaşım ve tekniklerin H.B. dersine yönelik ilişki düzeyinin incelenmesi” amacıyla yapılmış çalışmaların frekansının en az (f=6) olduğu belirlenmiştir.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmaların Gerekçeleri

Tablo 2’de hayat bilgisi dersine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların gerekçe kategorisine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. *Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların gerekçelerine göre dağılımı*

Yapılan Çalışmaların Gerekçeleri	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
İleride yapılması planlanan çalışmalara örnek olması ve alana fayda sağlaması.	64	12	90
HBÖP ve H.B. dersi konuları hakkında öğretmen görüşlerinin ortaya konulması.	21	-	14
Gerekçeye dair herhangi bir ifadenin yer almaması.	-	-	17
H.B.Ö.P.'nın geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi.	14	-	1
Öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlanması.	13	-	3
Eğitimsel olguların daha iyi anlaşılmasının sağlanması.	-	-	8
H.B. dersi konularına ait mevcut durumun analiz edilmesi.	8	-	2
Alana yeni farklı bir bakış açısı kazandıracığı ve fayda sağlaması.	8	3	1
Bu tür çalışmaya ihtiyaç duyulması.	7	5	-
H.B. dersi konuları hakkında öğrenci görüşlerinin ortaya koyulması.	2	3	7
H.B. dersine dair kavramların etkililiğinin ölçülmesi.	7	5	7
İlk çalışma olması.	7	-	-
H.B. dersinin geliştirilmesi.	-	1	7
Hazırlanacak ders ve çalışma kitaplarının verimliliğinin artırılması	6	-	-
Ölçme aracı geliştirmesi.	1	-	5
H.B. dersi konularını içeren sorunların ortaya konulması	3	-	5
Görev yapan sınıf öğretmenlerine ve öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerine ışık tutabileceğinin düşünülmesi.	4	-	-
H.B. dersi konuları hakkında öğretmen adaylarının görüşlerinin alınması.	-	-	4
Etkinlikler tasarlanması.	-	-	3
Farkındalık yaratması.	-	-	2
Proje ve oyun tasarımı önermesi.	2	-	1
Uygulama önermesi.	-	1	2
H.B. dersi konuları hakkında veli görüşlerinin alınması.	-	1	-
Toplam	166	31	178

Tablo 2’de görüldüğü gibi “İleride yapılması planlanan çalışmalara örnek olması ve alana fayda sağlaması” gerekçesiyle yapılan 166 çalışma (yüksek lisans tezi (f=64) doktora tezi (f=12) ve makale (f=90)) olduğu belirlenmiştir. Hem programı hem de dersi kapsayan konular hakkında öğretmen görüşlerini ortaya koymak gerekçesiyle toplamda 35 çalışma (yüksek lisans tezi (f=21) ve makale (f=14) yapılmıştır. Tablo 2 incelendiğinde gerekçeye dair herhangi bir ifadenin yer almadığı 17 makale olduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi Öğretim Programının geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi gerekçesiyle gerçekleştirilen çalışma sayısı 15 iken, veli görüşlerinin alınmasına yönelik olarak yapılan sadece bir çalışma vardır. Bu sonuçlardan yola çıkarak öğrenci merkezli uygulama çalışmalarının sayıca az olduğu görülmektedir.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmalarda Kullanılan Yöntemler

Tablo 3’de hayat bilgisi dersine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların yöntem kategorisine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların yöntemlerine göre dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
Nitel	81	13	125
Nicel	54	8	42
Karma	31	9	10
Çoklu yöntem araştırma tasarımı	-	1	-
Herhangi bir ifadeye yer verilmemiş	-	-	1
Toplam	166	31	178

Araştırmanın hangi yöntem ile gerçekleştirildiğini belirlemek önemlidir. Bu durum araştırmanın sürecini etkileyen etkenlerden biridir. Tablo 3 incelendiğinde çalışmalarda en çok nitel araştırma yönteminin (f=219) tercih edildiği belirlenmiştir. Nicel araştırma yönteminin ikinci olarak (f=104) tercih edilen yöntem olduğu görülmektedir. Diğer yandan en az tercih edilen yöntem karma araştırma yöntemidir (f=50). Karma yöntemin diğerleri oranda az talep görmesi büyük bir eksikliklerdir. Oysaki bu yöntem içerisinde hem nicel hem de nitel veri toplama araçlarını barındırır. Sadece bir araştırmada “Çoklu yöntem araştırma tasarımı” kullanılmıştır.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Tablo 4’de hayat bilgisi dersine yönelik yapılmış çalışmaların veri toplama araçlarına ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı

Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
Doküman inceleme	38	3	61
Anket	58	7	26
Yarı yapılandırılmış görüşme formu	45	12	38
Hayat Bilgisi başarı testi	23	8	11
Görüşme ve gözlem formu	18	11	18
Hayat Bilgisi tutum ölçeği	17	9	11
Çeşitli inceleme formları	6	3	13
Günlükler	13	7	6
Öğrenci çalışma yaprakları/ürünleri/çizimleri/kağıtları	12	7	3
Çeşitli ölçekler	11	7	10
Değerlendirme ölçeği/testi/formu	8	2	3
Ses/Video/Görüntü kayıtları	8	8	4
Ders planı ve materyalleri	6	2	7
Yarı yapılandırılmış mülakat-gözlem formu	7	4	1
Çeşitli testler	5	3	3
Likert tipi ölçme aracı	-	-	5

Etkinlik formları	4	1	-
Araştırmanın amacı doğrultusunda analiz formu	3	-	1
Odak grup görüşmesi	3	-	2
Öğrenci portfolyoları	1	-	-
Toplam	286	94	223

Tablo 4 incelendiğinde hayat bilgisi dersi ile ilgili yapılan araştırmalarda veri toplama aracı olarak en çok “doküman incelemesi” (f=102) tercih edilmiştir. Böylece veri toplama aracının genelde hayat bilgisi dersinde materyalin (kitap, program vb.) incelenmesinde kullanıldığı ortaya çıkmıştır. İncelenen çalışmaların amaçları dikkate alındığından bu sonucun çıkması olası bir durumdur. Bir araştırmayla en az sayıya ulaşan veri toplama aracının öğrenci portfolyoları olduğu tablo 4’den anlaşılmaktadır. Aynı zamanda tablodan da anlaşılacağı üzere birçok çalışmada birden fazla veri toplama aracından yararlanıldığı görülmektedir. 91 çalışmada anket kullanılmış olup veri toplama araçları arasında yaygın olduğu da görülmektedir. Anket sayesinde çok fazla kişiye ulaşmak ve bu kişilerden bilgi toplamak daha kolaydır. İncelenen çalışmaların amaç kategorisine bakılırsa, bu kategori ile paralel ilerlediği söylenebilir.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmalarda Alınan Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Önlemleri

Tablo 5’de hayat bilgisi dersine yönelik yapılmış çalışmaların geçerlik ve güvenirliği sağlama önlemlerine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 5. Hayat bilgisi dersiyile ilgili yapılan araştırmaların alınan güvenirlilik-geçerlik önlemlerine göre dağılımı

Çalışmaların Güvenirlilik- Geçerlik Önlemleri	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
İlgili literatür kaynakları ve uzman kişilerin görüşleri kapsamında ele alınmıştır.	33	5	40
Güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır.	31	15	22
Kodlamalar yapılmıştır.	7	1	47
Araştırmacı tarafından hazırlanan ölçek kullanılmış ve hesaplanmıştır.	15	4	13
Güvenirlilik önlemi alındığına dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.	4	-	23
Pilot uygulama yapılmıştır.	18	2	2
T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan dokümanlar kullanılmış ve kodlamalar yapılmıştır.	19	-	-
Katılımcıların gönüllülüğü esas alınmıştır.	9	1	5
İlgili kurumun internet sitesinden ulaşılmıştır.	7	-	7
Uzman görüşü alınmış ve güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır.	12	-	1
Oluşturulan temalar açıklanırken doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.	3	1	8
Uzman görüşü alınmıştır.	10	-	-
Kapsam Geçerliği Formülü kullanılmıştır.	2	2	5
Daha önce uygulanmış ölçekler kullanılmıştır.	6	-	-
Faktör analizi uygulanmıştır.	-	-	2
Bloom Taksonomisine göre yorumlanmıştır.	-	-	1

Dokümanların bazıları basılı, bazılarına ise internet üzerinden ulaşılmıştır.	-	-	1
Öğrencilerin ön bilgilerinin tespiti sonrası uygulama gerçekleştirilmiştir.	-	-	1
Toplam	166	31	178

Tablo 5 incelendiğinde çalışmalarda geçerlik güvenirlik önlemleri açısından en çok “İlgili literatür kaynakları ve uzman kişilerin görüşleri kapsamında ele alınmıştır” (f=78) ifadesi kullanılmıştır. Oluşturulan geçerlik-güvenirlik önlemi kategorisi içerisine dahil edilen “Güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır” başlığı adı altında toplamda 68 çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. 55 çalışmada ise “Kodlamalar yapılmıştır” alınmıştır. Öğrencilerin ön bilgilerinin tespiti sonrası uygulama gerçekleştiren bir çalışma olması ise çalışmaların bir yerde eksik kaldığı nokta olarak önümüze çıkmaktadır. Çoğu araştırmacı uygulama çalışmalarını desteklemektedir. Uygulamalı çalışmalar aslında beklenenin ötesinde durumların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bu çalışmalar sadece odaklanılan kişi veya nesneyi değil, onun etrafında bulunan her şeyi etkilemektedir. Örneğin zaman, mekân, olgu ve olaylar vb. durumlardan söz edilebilir. En önemli etkisi ise öğrenciyi merkezine alması, onun hazır bulunuşluk düzeyini, sınıf ortamını, kısaca öğrenci seviyesini ölçebilmektedir.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmaların Sonuçları

Tablo 6’da hayat bilgisi alanında yer alan çalışmaların sonuçlarına ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 6. *Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarına göre dağılımı*

Çalışmaların Sonuçları	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
Çeşitli yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerin H.B. dersinde kullanımının öğrencileri çeşitli yönlerden (akademik, tutum, beceri ve değer) etkilemesi.	36	18	28
H.B.Ö.P.’na dair olumsuz sonuçlara ulaşılması.	18	-	10
Öğretmenlerin H.B. dersinde anlatım, soru-cevap, beyin fırtınası, yaratıcı drama, disiplinlerarası öğretim vb. öğretim yöntem ve tekniklerini sık sık kullanmaları.	11	2	9
H.B.D.K.’larında yer alan metin ve etkinliklerin öğrencide olumlu özellikler (beceri, kazanım, değer vb.) kazandırması.	16	-	10
H.B. dersinde çeşitli etkinliklerin kullanımı öğrencileri birçok yönlerden (öğrenme, davranış, tutum, başarı) olumlu etkilemesi.	16	-	9
Değerlerin H.B.Ö.P.’nda ve H.B.D.K.’larında eşit şekilde yer almaması ve öğretmenlerin değerlerin doğrudan aktarma yoluyla öğretmeyi tercih etmesi.	8	2	8
Değerlendiricilerin H.B. dersinin etkili ve gerekli bir ders olduğunu belirtmesi.	1	1	15
H.B.Ö.P.’nda kazanım, beceri, değer vb. kavramların eşit şekilde yer almadığı.	4	1	11
H.B.D.K.’larının içerik, dil ve anlatım, grafik vb. bakımından yetersiz olması.	6	-	10
Yapılan araştırmalara göre H.B. dersine yönelik yüksek lisans tezlerin ve makalelerin sayıca fazlalığı, doktora çalışmalarının az olması.	5	-	10
Değerlendiricilerin H.B.Ö.P.’nın öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme boyutlarına ilişkin olumsuz görüş belirtmeleri.	9	1	5
H.B. dersinde değer kavramının çeşitli şekillerde ele alınması.	2	2	8
H.B.Ö.P.’nın sonuç itibari ile uygulanabilir olması.	7	-	4
Öğrencilere yönelik yapılan çalışmalarda cinsiyete göre farklılık olmaması.	6	-	4

H.B.D.K.'larının içerik, dil ve anlatım, grafik vb. bakımından yeterli olması; öğretim, strateji, yöntem ve teknik bakımından ise çeşitlilik içermemesi.	7	-	-
Geliştirilen ölçme-değerlendirme aracının (ölçek) kullanışlı olması ve öğrencileri olumlu yönde etkilemesi.	1	-	5
Öğretmenlerin H.B. dersinin ölçme-değerlendirme boyutunu genelde soru-cevap şeklinde gerçekleştirmeleri.	1	-	5
Öğretmenlerin H.B. dersinde strateji, öğretim, materyal ve etkinliklerin kullanımında hatalı veya eksik yönlerinin olmaları.	-	1	5
Çeşitli kavram, beceri, materyaller ile etkenlerin kazandırılmasında H.B. dersinin etkili olması.	4	2	-
H.B. dersinde aile ve kültür kavramlarına ilişkin konuya yer verilmesi.	2	-	4
H.B. dersinin öğrencileri fen öğrenmeye hazırlamada yetersiz olması.	2	-	3
H.B. dersinde çeşitli materyal, strateji, yöntem ve tekniklerin kullanılması.	1	-	3
H.B. dersinde zaman yönetimine yer verilmesi.	2	-	-
H.B.Ö.P.'nda yer alan anahtar yetkinliklerin dengeli bir dağılım göstermemesi.	-	-	1
Toplam	166	31	178

Tablo 6 incelendiğinde incelenen çalışmaların sonuçlarına göre en çok “Çeşitli yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerin H.B. dersinde kullanımı öğrencileri çeşitli yönlerden (akademik, tutum, beceri ve değer) etkilemesi” (f=82) ve “Hayat Bilgisi Öğretim Programına dair olumsuz sonuçlara ulaşılması.” (f=28) ifadeleri kullanılmıştır. Çalışmalar incelendiğinde sadece bir çalışmada “H.B.Ö.P.'nda yer alan anahtar yetkinliklerin dengeli bir dağılım göstermediği” sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar gösteriyor ki, her çalışma birçok farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu sonuçların bir araya getirilmesi ise ileride yapılacak çalışmalara destekleyici kaynak olmaktadır. Her bir araştırmacı kendi çalışmasında elde ettiği bilgileri destekleyici kaynakları araştırmaktadır. İşte bu yüzden bir çalışmada sonuca ulaşmak önemlidir. Sonuçlar elde edilen bilgi kaynağını/verileri kapsamaktadır. Tablo 6'nın da önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Yapılmış Çalışmaların Önerileri

Tablo 7'de hayat bilgisi alanında yer alan çalışmaların önerilerine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 7. Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların önerilerine göre dağılımı

Çalışmaların Önerileri	Yüksek Lisans	Doktora	Makale
Farklı nitelikli çalışmalar yapılmalı.	25	10	34
Sınıf öğretmenlerine hayat bilgisi öğretiminde etkili ve aktif öğrenme stratejilerine dönük hizmet içi eğitimler düzenlenmeli veya kurslara katılım imkânı sağlanmalı.	29	1	18
H.B. dersinde çeşitli alternatif konu ve etkinliklere yer verilmeli.	19	3	14
Önerilere dair herhangi bir ifade yer almamaktadır.	2	1	17
H.B. dersinde kullanılan materyallerin etkililiğine yönelik farklı çalışmalar yapılmalı.	9	1	11
H.B.Ö.P. sürekli geliştirilmeli.	8	2	11
DeneySEL ve uygulamalı araştırmalar yapılmalı.	7	2	8
Benzer çalışmalar yapılmalı.	9	4	2

Kazanım ve beceriler öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmalı.	7	-	8
Değerlerin nasıl ölçülmesi gerektiği konusunda öğretmenlere rehberlikte bulunulmalı.	3	-	11
Çalışmalarını sayısı arttırılmalı.	1	3	7
Yapılacak kitap inceleme çalışmalarında birçok kriter göz önünde bulundurulmalı.	7	-	4
Öğretmenlere çeşitli uygulamalı ve işlevsel eğitimler verilmeli.	2	-	5
Bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalı.	4	1	3
Nitel çalışmalar yapılmalı.	3	1	4
Öğrenci ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına yönelik kitaplar oluşturulmalı.	4	-	4
Öğrenci ve öğretmen ihtiyaçlarına yönelik yeni içerikler hazırlanmalı.	4	-	1
Karma desen çalışmaları yapılmalı.	3	-	2
Ölçme-değerlendirme araçları geliştirilmeli ve değişik formatta ölçekler hazırlanmalı.	2	-	3
Yönetici, uzman ve ailelerin de görüşlerine yer veren araştırmalar yapılmalı.	2	1	2
Benzer çalışmalar başka derslerde ve farklı sınıf seviyelerinde yapılmalı.	3	-	1
Aile katılımı çalışmalarına daha fazla yer verilmeli.	1	-	3
Sorunlar araştırılmalı ve buna yönelik boylamsal araştırmalar yapılmalı.	2	1	1
İhtiyaç ve beklentilere cevap verir nitelikte düzenlemeler yapılmalı, bütçeler oluşturulmalı.	3	-	-
Doktora düzeyinde H.B. öğretimi ile ilgili daha fazla tez yapılmalı.	2	-	1
Nicel çalışmalar yapılmalı.	2	-	1
Yaparak yaşayarak öğrenme ilkesi göz ardı edilmemeli.	2	-	-
Materyal geliştirme uygulamaları içeren projeler yapılmalı.	-	-	2
H.B. dersinin diğer ülkeler bazında kıyaslaması yapılmalı.	1	-	-
Toplam	166	31	178

Tablo 7 incelendiğinde çalışmalarda en çok “Farklı nitelikli çalışmalar yapılabilir” (f=69) önerisine yer verilmiştir. İkinci olarak en çok “Sınıf öğretmenlerine hayat bilgisi öğretiminde etkili ve aktif öğrenme stratejilerine dönük hizmet içi eğitimler düzenlenebilir veya kurslara katılım imkânı sağlanabilir” (f=48) önerisine yer verilmiştir. Hayat Bilgisi dersinde çeşitli alternatif konu ve etkinliklere yer verilmesi gerektiğini öneren (f=36) çalışma bulunmaktadır. 20 çalışmada ise önerilere dair herhangi bir ifade yer almamaktadır. İncelenen çalışmalarda “deneysel” çalışmaların yapılmasını öneren toplamda (f=17) çalışma vardır. Sadece bir çalışmada ise bir sonraki yapılacak çalışmalarda “Hayat bilgisi dersinin diğer ülkeler bazında kıyaslaması yapılabilir” şeklinde öneri sunulmuştur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiye’de hayat bilgisi ile ilgili yapılmış çalışmalar derlenmiştir. 2005-2021 yılları arasında yayınlanan ve tam metinlerine ulaşılan 375 çalışma amaç, gerekçe, yöntem, veri toplama araçları, geçerlik ve güvenilirliği sağlamaya yönelik önlemler, sonuçlar ve öneriler olarak içerik analizi yapılarak incelenmiştir.

Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların amaçlarına göre dağılımı incelendiğinde en çok değerlendiricilerin (öğretmen, öğretmen adayı, öğrenci, veli vb.) çeşitli değişkenler açısından hayat

bilgisi dersine yönelik görüşlerinin alınması amacıyla yapıldığı görülmektedir. Yılmaz ve Göçen (2019) ve Ültay ve Aydın'ın (2017) çalışmalarında benzer durumların söz konusu olduğu tespit edilmiştir.

Hayat bilgisi dersine yönelik yapılmış araştırmaların gerekçelerine göre dağılımı incelendiğinde en çok ileride yapılması planlanan çalışmalara örnek olması ve alana fayda sağlaması amacıyla yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların yöntemlerine göre dağılımı incelendiğinde en çok nitel araştırma yönteminin seçildiği, yöntemine uygun olarak da en çok doküman analizi tekniğinin seçildiği sonucuna ulaşılmıştır. Apak-Tezcan ve Ütkür (2019), Aydın Günbatar ve Tabar (2019), Erbağcı ve Kaf (2020), Yılmaz ve Göçen (2019), Ütkür (2018) çalışmalarında benzer şekilde en çok nitel araştırmaların kullanıldığını belirlemişlerdir. Çalışmalarda nitel araştırmaların tercih edilmesi az bir örneklem grubuyla araştırma konusunu derinlemesine incelemesi açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Karma araştırma yönteminin az sayıda tercih edilmesi araştırmalarda nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin ayrı ayrı kullanılmasına sebep olmasıyla açıklanabilir (Küçükkoğlu & Ozan, 2013; Ozan & Köse, 2014). Selçuk ve diğerleri (2014), Küçükkoğlu ve Ozan (2013) benzer şekilde çalışmalarında karma yöntem araştırmalarının az kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Sözbilir ve Kutu (2008) araştırmalarda karma yöntem araştırmalarının kullanımının olumlu olarak araştırmaların geçerlik ve güvenilirliğini etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Literatürdeki benzer çalışmalara bakıldığında birçok çalışmada nicel araştırma yönteminin uygulandığı belirlenmiştir (Çifçi & Ersoy, 2019; Doğan & Tok, 2018; Erdem, 2011; Göktaş vd., 2012; Koç, 2016; Oral vd., 2019; Ozan & Köse, 2014; Selçuk vd., 2014; Yaşar & Papatğa, 2015).

Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların alınan güvenilirlik-geçerlik önlemlerine göre dağılımı incelendiğinde, incelenen çalışmaların pek çoğunda en fazla “kodlamaların yapılması ve uzman görüşlerinin alınması” ifadesinin yer aldığı tespit edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar arasında birçok çalışmada güvenilirlik önlemi alındığına dair herhangi bir ifadeye yer verilmediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Ültay, Durnacı ve Ültay (2019) çalışmalarında aynı sonuca ulaşmışlardır. Çalışmalarda geçerlik ve güvenilirlikle ilgili bilgilerin yer almaması büyük eksiklik olduğu söylenebilir. İncelenen çalışmaların birçoğunda geçerlik-güvenirliğe dair kodlamaların yapıldığı belirlenmiştir. Ültay ve Aydın (2017) çalışması da bu araştırmayı desteklemektedir.

Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarına göre dağılımı incelendiğinde, çeşitli yaklaşım, strateji, yöntem ve tekniklerin hayat bilgisi dersinde kullanımı öğrencileri çeşitli yönlerden (akademik, tutum, beceri ve değer) etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca incelenen çalışmalarda Hayat Bilgisi Öğretim Programına dair olumsuz sonuçlara ulaşılmıştır. Benzer sonuçları Güven ve Kılıç da (2017) çalışmasında yer vermiştir.

Hayat bilgisi dersiyle ilgili yapılan araştırmaların önerilerine göre dağılımı incelendiğinde, en çok farklı nitelikli çalışmaların yapılması önerilmektedir. “Sınıf öğretmenlerine hayat bilgisi öğretiminde etkili ve aktif öğrenme stratejilerine dönük sınıf öğretmenlerine hizmet içi eğitimler düzenlenebilir veya kurslara katılım imkânı sağlanabilir” ifadesinin yer aldığı öneri ise 2.sırada yer almaktadır. “Aile katılımı çalışmalarına daha fazla yer vermesini önermişlerdir” ifadesinin yer aldığı çalışmanın (3 adet) önerisi de örnekler arasında yer almaktadır.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlardan yola çıkarak şu öneriler sunulabilir:

- Nitel ve nicel yaklaşımlarının birlikte kullanıldığı karma yöntem araştırmalarının sayısı artırılabilir.
- Öğrencilerin yer aldığı uygulama çalışmalarına daha fazla yer verilebilir.
- Hayat Bilgisi dersinde farklı ölçekler geliştirilebilir ve bu ölçeklerin kapsayıcılığı ve kullanım durumunun daha elverişli olduğu çalışmalar ortaya konabilir.
- İleride gerçekleştirilecek araştırmalarda araştırmacı kişiliğe sahip bireyler ve okuyucular için çalışmada öğrenciyi merkezine alan çeşitli etkinliklerin konu alındığı araştırmalara ağırlık verilebilir.

KAYNAKÇA

- Akaydın, B., & Kaya, S. (2015). Türkiye’de ilkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanında yapılan ve ulusal indeksli dergilerde yayınlanan araştırmalara yönelik bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 251-264.
- Aktepe, V., Çelik, Ö., Uzunkol, E., Kurtdede-Fidan, N., & Kaşkaya, A. (2020). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Apak-Tezcan, Ö., & Ütkür-Güllühan, N. (2019). Türkiye’de hayat bilgisi dersine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(4), 742-756.
- Atik, S., & Aykaç, N. (2019). Hayat bilgisi öğretim programlarının değerlendirilmesi (1926-2018). *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(4), 708-722. <https://doi.org/10.24315/tred.520314>
- Aydın Günbatar, S., & Tabar, V. (2019). Türkiye’de gerçekleştirilen STEM araştırmalarının içerik analizi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1054-1083. <https://doi.org/10.23891/efdyyu.2019.153>
- Aykaç, N. (2011). Hayat bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sinop ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 114.
- Bahçe, A. (2010). *Hayat Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bekiroğlu, D. (2021). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde düşünme ve yaşam becerilerinin eğilimleri: nitel meta sentez çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.
- Bektaş, M., & Karadağ, B. (2013). Hayat bilgisi öğretimi alanında yapılan lisansüstü tezlerinin eğilimleri ve değerlendirilmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 113-129.
- Çifçi, M., & Ersoy, M. (2019). Okulöncesi eğitimi alanındaki araştırmaların yönelimleri: Bir içerik analizi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(3), 862-886.
- Dağıstan, F. (2019). *Hayat Bilgisi dersine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin meta-analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Kırşehir.
- Doğan, H., & Tok, T. N. (2018). Türkiye’de eğitim bilimleri alanında yayınlanan makalelerin incelenmesi: Eğitim ve Bilim Dergisi örneği. *Current Research in Education*, 4(2), 94-109.
- Erbağcı, N., & Kaf, Ö. (2020). Hayat bilgisi dersi öğretim programı ile ilgili yapılan çalışmaların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 103-115.
- Erdem, D. (2011). Türkiye’de 2005–2006 yılları arasında yayınlanan eğitim bilimleri dergilerindeki makalelerin bazı özellikler açısından incelenmesi: Betimsel bir analiz. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 2(1), 140-147.
- Falkingham, L. T., & Reeves, R. (1998). Context analysis- a tech-nique for analysing research in a field, applied to literature on the management of R and D at the section level. *Scientometrics*, 42(2), 97-120.
- Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M., & Sözbilir, M. (2012). Türkiye’deki eğitim araştırmalarında eğilimler: Bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 443-460.
- Gündoğan-Bayır, Ö., Nalçacı, A., & Tay, B. (2017). *Etkinlik örnekleriyle Hayat Bilgisi öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Güven, S., & Ayyayla-Püsküllü, M. (2017). Hayat bilgisi ders kitapları ile ilgili yapılan çalışmaların içerik analizi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 3(2), 75-86.
- Güven, S., & Kılıç, Z. (2017). Hayat bilgisi dersinde kullanılan öğretim yöntemlerinin etkililiği konusunda yapılan lisansüstü tezlerin içerik analizi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 200-223.
- Karasu Avcı, E., & Ketenoğlu Kayabaşı, E. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 27-56.
- Koç, E. S. (2016). Türkiye’de ilköğretim programlarının değerlendirilmesine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2005–2014). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 198-216.
- Küçükkoğlu, A., & Ozan, C. (2013). Sınıf öğretmenliği alanındaki lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 27-47.
- Meydan, A., & Bahçe, A. (2010). Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Bilimler Dergisi*, 1(1), 20-37.
- Oğuztekin, E., Bektaş, O., Karaca, M., & Kızılay, E. (2022). Türkiye’de fen eğitiminde girişimcilik ile ilgili yapılan çalışmaların analizi: Bir meta-sentez çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(1), 86-106. <https://doi.org/10.37217/tebd.993543>
- Oral, B., Dokumacı Sütçü, N., & Yazar, T. (2019). Türkiye’de öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ile ilgili yapılan makalelerin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı, 41-46.
- Ozan, C., & Köse, E. (2014). Eğitim programları ve öğretim alanındaki araştırma eğilimleri. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 116-136. <https://doi.org/10.19126/suje.76547>
- Öntaş, T., Çarıkçı, S., & Arkan Sezgin, K. (2021). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinin okul öncesine yansımaları. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 454-471. <https://doi.org/10.38015/sbyy.1004344>
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M., & Dündar, H. (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözbilir, M., & Kutu, H. (2008). Development and current status of science education research in Turkey. *Essays in Education* [Special issue], 1-22.
- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de hayat bilgisi dersi programlarının gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 402-410.
- Şentürk, C. (2015). Hayat bilgisi dersinde uygulanan dizgeli eğitim yönteminin etkililiğinin incelenmesi ve maliyetinin analizi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 513-529.
- Şimşek, A. (2019). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Ültay, E., & Aydın, M. (2017). Fen bilimleri eğitiminde yapılmış nitel çalışmaların içerik analizi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 701-720. <https://doi.org/10.24315/trkefd.297682>
- Ültay, E., Durnacı, U., & Ültay, N. (2019). Sınıf öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerini inceleyen çalışmalara ait içerik analizi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 99-120. <https://doi.org/10.29329/mjer.2019.210.6>
- Ütkür, G. (2018). Hayat bilgisi derslerinde kullanılan yöntem ve etkinliklerin tespiti: Lisansüstü tezlerin incelenmesi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1).

- Yaşar, Ş., & Papatğa, E. (2015). İlkokul matematik derslerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, S. Ş. (2009). *2005 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Birleştirilmiş Sınıflarda Uygulanabilirliğinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Nitel Bir Araştırma)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yılmaz, F., & Göçen, S. (2019). Hayat bilgisi öğretimine ilişkin yapılan araştırmalara yönelik bir inceleme. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 76-86.